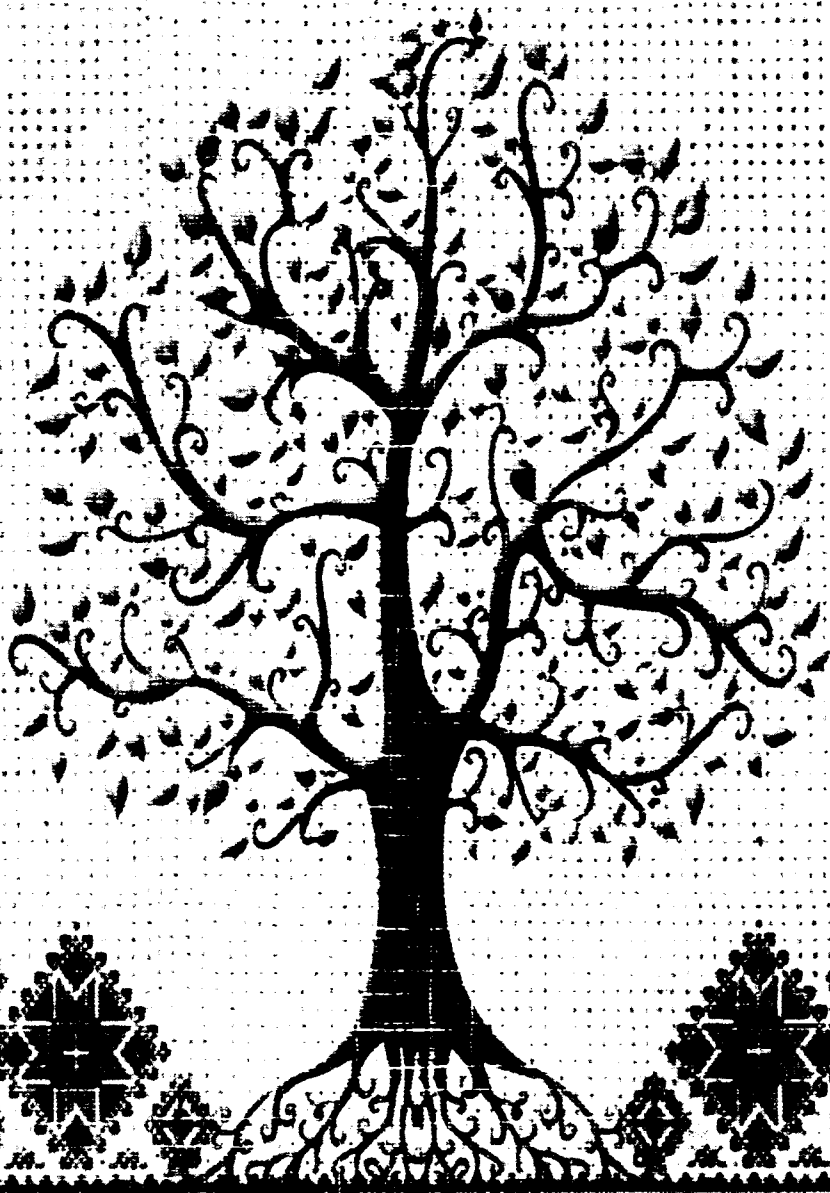

КНИГА МОГО РОДУ

✧ І.А. Кравчук ✧

2014

Грудень 2013 р. – січень 2014 р.

Спогади про Сім'ю Кравчуків /Витоки і сьогодення/.

Головні розділи:

- 1. Від дідів-прадідів.**
- 2. Батько – Антон Васильович Кравчук.**
- 3. Мати – Уляна Кирилівна Скиданюк.**
- 4. Василики.**
- 5. Брати і сестри.**
- 6. Мій життєвий шлях.**
- 7. Моя сім'я, доньки й онуки.**

Вступ.

Я, Кравчук Іван Антонович, беруся написати нарис про свій рід. В даний час я знаходжусь на пенсії, ніяк не задіяний на жодній державній, громадській або іншій роботі. Після виходу на пенсію з 1999 року до 2012 року обирався і працював головою Рівненської обласної ради організації ветеранів України, а тому був зайнятий роботою (щоденно ходив в офіс, організовував роботу районних, первинних організацій, які нараховували біля 200 тисяч ветеранів війни і праці).

По лінії батька рід походив з с.Курозвани, що в Гощанському районі.

Дід – Кравчук Василь Іванович (батьків батько) народився у 1870 році і був з селянського роду. Дід Василь мав сестер Секліту, Маринку, Марту. Моя баба Євдоха Заїка походила з багатодітної сім'ї. Її брати і сестри: Михайло (Михалко), Ольга, Харитина. Євдоха була наймолодшою. Дітей Михайла я особисто знав майже всіх – Антона, Мирона, Федора, Петра, Степана, Мотрю, Катю, крім Івана, який не повернувся з війни. Тиміш був сином Ольги, в останні роки жив він в с.Терентіїв біля Гощі і мав єдиного сина, який загинув під час служби в армії (розбився в літаку).

Від Івана був син Лукаш (на нього казали Касік). Я добре знав Касіка, навіть держав над ним вінця в церкві, коли він одружувався в с.Курозвани, а я в той час уже навчався в Острозькому педучилищі. Лукаш був дещо жулікуватим і неохайним у відношенні з деякими людьми.

Сини Маринки – Федось і Михалко жили в с.Дуліби. Дуже представницьким і вродливим був Федось. Часто приходив до нас в с.Сапожин (на всі празники). Мабуть, від запою і загинув. Вважали, що він замерз десь в болотах біля Дуліб.

Катя вийшла заміж за Сейка. Це була дуже гарна пара. Потім Катя померла від важкої хвороби, а Сейко високого зросту, з могутньою статурою втратив ногу, на яку впала колода. Потім він працював мельником, будучи вдівцем шукав якусь жінку, щоб одружитись. Навіть просив мене посприяти у цьому, адже в селі ніхто не хотів зв'язуватись з калікою, а з міста також не знаходилося охочих. Помер він раптово.

Федір Михалків ще змолоду виїхав на Донбас. Працював він і жив в Луганській області, мав вищу освіту, працював в радгоспі інженером. Це був вродливий і добрий чоловік. Помер він десь в кінці ХХ століття.

Найдовше ми спілкувались з Мироном Михайловичем (Заїкою). Це був розумний, розсудливий чоловік, пройшов важкий життєвий шлях. Сидів в тюрмі за те, що його застукали, коли він гнав горілку перед весіллям сестри Каті. Потім, коли звільнився з тюрми, працював шахтарем в Донбасі. Приїхавши назад на Батьківщину, оженився з Славкою з Демидівського району. Жили вони в дуже гарному місці в с.Нивки (це зовсім близько від Луцька) Млинівського (потім Демидівського) району. Його діти Петро і Рая зараз проживають в м.Луцьк. Петро під час служби в армії скоїв наїзд на людину, яка загинула. За це він відбував покарання в тюрмі. На прохання дядька Мирона, я насмілюся клопотати про його помилування перед начальником УВД області Боровиком О.І. Він не відмовив і Петро вийшов з тюрми достроково. Після цього ми дружили з дядьком Мироном. Останніми роками Мирон став дуже набожним, ввійшов в секту баптистів. Весь час намагався схилити мене до вивчення Біблії. З цього приводу у нас були довгі суперечки. Був він дядьком щирим, ділився продуктами з свого господарства. На жаль, мені ніхто не повідомив коли він помер і я не був на похоронах.

Дочки Антона Михалкового досі живуть в Курозванах (Євдоха, Надя та інші).

Добре я був знайомий із сестрою баби Євдохи Харитиною. Вона після війни залишилася вдовою, мала синопка Павлика. Разом з Павликом майже завжди в літню пору приїжджала до нас в Сапожин, мешкала в хаті діда Василя і допомагала моїй матері по господарству і догляду за малими дітьми. Ми з Павликом дружили, разом грались. Пам'ятаю йому хтось дав пластмасову кришку від мильниці, на якій була вибита п'ятикутна зірка. Це була в той час найкраща для нас іграшка, Павлик дорожив нею дуже, але давав всім, хто хотів нею погратись. Був добрим хлопчиком. Потім, коли Харитина поїхала в Курозвани, Павлик захворів і помер.

Батько – Антон Васильович Кравчук народився 23 липня 1906 року. Він був другою дитиною в сім'ї. Найстаршою була Степа (Степанида), прожила вона найдовший вік, понад 95 років. Після батька народились ще Параска, Данило, Серафим, Мар'я. Про них повідомлю нижче.

Батько ходив в Курозванську початкову школу. Але, як він потім казав, вчитись не хотів. В 1914 році почалась Перша світова війна. Вчителів в селі не було, крім лише однієї вчительки, яка звалась Райка. Діти її не слухали, то вона часто на них кричала. Батько закінчив перший клас, навчився читати. І на цьому його наука закінчилась.

Діда Василя (батькового батька) забрали на війну. Потім він нам розповідав про ті події. Нам дітлахам показував військову форму царського солдата. Запам'яталась його солдатська шапка, схожа на полковничу папаху Радянської Армії – зверху була навхрест оздоблена синім кантом (колір залежав від роду військ).

Мати батькова, моя баба Євдоха, після війни сильно хворіла – лежала, не вставала. Я запам'ятав один випадок: коли прибіг її відвідати, вона дістала з-під подушки яблуко і мене вгостила. Не знаю чому, але цей подарунок мене сильно зворушив. Тільки й цей бабин подарунок на все життя залишився, як пам'ять про бабусю.

Дід Василь Іванович, проживаючи в Курозванах, мав землі небагато, але вона була добра. Тоді він продав свою землю і за ці гроші купив в єврея Мейни в Сапожині значно більше землі, але гіршої якості. Тепер він мав що ділити між дітьми. Крім орної землі був ще берег на сінокос, пара гектарів лісу. Моєму батькові дісталось близько трьох гектарів землі, шматок берега, невеликий лісний наділ.

Пам'ятаю діда Василя добре. Це був середнього зросту кремезний чоловік, вуса і борода були довгими, сивими. Думаю, що він скоро п'янів, але це було лише один раз на моїй пам'яті. Того вечора в клуні він гнав самогонку і мабуть трохи ковтнув, на когось кричав і лаявся, називав когось «курваль». В щоденному житті він був спокійний і добрий, сидів днями на ослінчику біля хати і весь час димів самосадом. Ми дітлахи любили біля нього посидіти, іноді давав нам затягнутися цигаркою. Помер він у 1963 році на 93 році

життя. Всі його сини побудували хати поруч з дідовою. Наш батько вибрав місце для хати під самим лісом. Сусідами були Шевчук Євген, Кравчук Василь, трохи далі в іншій стороні створив своє обійстя Василь Закотюк. Батько часто казав, що ніде немає кращого місця, як біля нашої хати. І дійсно, ліс підступав до самого садка, на початку літа заливались солов'ї, особливо на смерку. В напівтемряві розлогі граби і липи здавалися копицями сіна. В лісі росло багато різних грибів: бабки, сиріжки, лисички, були і білі, восени – опеньки росли не тільки в лісі, але й в садку. Брат Міша часто знаходив, на відомому лише йому місці, гарапа. Це дійсно було найкраще для нас місце.

У нас ще був кусок землі на хуторі Мар'янівка, який дід Кирило виділив своїй дочці Улянці (моїй матері).

Незадовго до смерті дядько Данило розповідав, як вони освоювали куплену землю в Сапожині. Земля була занедбана, бо довго не оброблялася. Данило був тоді підлітком і мусив пасти худобу. Поки ще сім'я не переїхала із Курозван на придбану землю, йому доводилось випасати худобу ще з одним переселенцем на своїй новій землі. Щоб запровадити сівозміну, облогуєчу землю спочатку засівали просом (воно любить рости на такому ґрунті), тому й врожаї були дуже добрі.

Хутір в Сапожині купили в 1926 році. В польську армію батька взяли у 1928 році. Служив в Дембліні біля Варшави, потім дивізія, в якій він проходив службу, попала в Дембертув (передмістя Варшави). 2 роки служив в артилерії, це була, по суті, кавалерія, придана артилеристам для обслуговування (пересування) гармат.

У 1930 році батько повернувся додому. Зустріли його батьки, брати Данило і Серафим. Сестри Степа і Параска були вже заміжні. Параска заміж за Степана Сидоркового пішла у 1928 році, а Степа в 1924 році ще в Курозванах одружилася з Аврамом, який помер. Вже в Сапожині Степа вдруге вийшла заміж за Миколу Пацька. Батько часто згадував, що Параска була дуже вродлива.

У 1931 році по колядах, на трьох святих, мої батьки побралися. Батько взяв вродливу дівчину Уляну, дочку заможного Кирила Скиданюка. Дід Кирило був працьовитим господарем, мав землю на Мар'янівці, на Дубині і Осташівці. В свій час його обрали головою села. З тильного боку хати він обладнав крамничку, в якій торгував різним крамом. Він також один, з поміж жителів Осташівки, Мар'янівки, Нараївки, мав кінну молотарку, якою прислужував всім бажаючим обмолотити урожай. Ця машина складалась з манежа (кругле колесо, діаметром, приблизно 1,5м, з трибками, які крутили вал, що приводив в дію млинок). Манеж був обладнаний довгим дишлом, до якого впрягалися коні. Пам'ятаю восени ми, підлітки, цілими днями поганяли коней, а дід запускав у млинок снопи, йому їх подавав батько. Кругом них постійно стояла курява полови.

Вінчались батьки в церкві сусіднього села Тудорів (нині Федорівка), так як у Сапожинській церкві тоді не було батюшки. Була завірюха, понамітало високі гурби снігу. Мама казала, що тоді змерзла дуже, адже на ній не було навіть нижньої білизни. На весіллі пили «казьонку», якої закупили 5 ящиків. Все це проходило в основному в хаті діда Василя.

По весіллі стали проживати в «гурті» в дідовій хаті. Потім сюди ж поселився з молодою дружиною Оленою батьків брат Серафим, потім оженився і менший брат батька – Данило, який взяв за дружину Ганну Євтухову з с.Бранів. Отоді в «гурті», як говорила мама, почалось пекло, так як Ганька часто «давала концерти». Треба було виходити з «гурту» і хлопці діда Василика взялися за спорудження своїх будинків. Мої батьки перебрались в свою хату в рік мого народження, у 1936 році. Навпроти хати почали зводити велику клуню, яку так і не встигли закінчити – почалася війна в червні 1941 року.

Вже в перші дні нападу німців на нашу країну все різко змінилося. Вдень і вночі в небі стояв важкий гул німецьких літаків, доносились звідусіль вибухи бомб. Плакали жінки, проводжаючи своїх чоловіків, братів на війну. Настала черга і нашого батька, якому йшов 35-ий рік від дня народження.

Запам'яталось, як я сидів на лавочці у садку діда і дуже плакав за батьком. Забрали на війну сусідів Євгена Шевчука, Хому Лапчука, чоловіка тітки Мар'ї Якова Митрофановича, маминого брата – дядька Івана Скиданюка. Всі вони не повернулися додому, крім Хоми Лапчука, який тікав з ешелона, що ішов на фронт, невдало стрибнув і потрапив під колеса вагона, позбувся обох ніг.

Батько потрапив в одну військову частину разом зі своїм швагром – чоловіком сестри Параски – Степаном Сидоровичем Якимчуком. Разом вони виходили лісами з оточення. Степан дуже страждав від голоду, «віддавав кінці». Антон ділився з ним своїм пайком і так його врятував. Німці їх піймали і запроторили в концтабір, який був влаштований на відкритому майданчику в м.Рівне, приблизно це нинішня територія парку ім.Шевченка. Німці нещадно з них знущались. З огидою батько згадував тих полонених, котрі, прислужуючи фашистам, мордували своїх же військовополонених єврейської національності: з батогом всідалися на плечі жертви і поганяли, б'ючи нещасних. Німці реготали і це подобалось запродавцям, які ще більше старались. Жили впроголодь, виручали часто місцеві жителі, передавали харчі, які мали. Чутки про те, що в Рівному знаходяться полонені доходили до всіх населених пунктів. Звістка про те, що батько і Степан знаходяться в таборі дійшли до Сапожина. Добирались до Рівного мама з Параскою та іншими жінками. Багатьом з них вдавалось « підмазати» німців салом, яйцями, хлібом, самогонкою, і таким чином добитись звільнення з концтабору. Батько і Степан повернулись додому.

Наша сім'я в повному складі (батько, мама, Петро, я, Василь, Оля) жили на окупованій території. Жили в постійній тривозі і страсі. Ходити відкрито по вулиці було небезпечно, часто свистіли над головою кулі з боку асфальту, де постійно рухались окупанти. Одного разу Петро, пасучи корову на окраїні лісу, взяв її за рога, аж потім збагнув, що корова пішла від нього, а рог залишився в руці. Його відбила куля. Не раз, і вдень і вночі здійснювалась стрілянина. Пам'ятаю одного разу в діда в садку зупинилась на ніч якась німецька частина. Очевидно вона просувалась до фронту. Солдати не зачіпали наших людей, вранці зібрались і пішли далі. Після них в траві, ми дітлахи знаходили різні дрібниці. Найціннішою знахідкою був гасовий ліхтар, який потім нам ще довго слугував.

Одного разу, це було на Ганни перед Різдвом, вдосвіта здійснювалась стрілянина. Коли розвіднілось, ми побачили німецький обоз, наші хати звідусіль оточили німці (мабуть есесовці), вони були в незвичній, небаченій раніше, формі: штани з напуском, в касках, з автоматами. Почали все виносити з хати, хліва і клуні і грузити на підводи. Коли я виходив із сіней через задні двері, там один німець показував мені, що мовляв зараз буде все горіти, приговорюючи «фу, фу» і розводячи руки. Надворі стрілянина – це вбивали підсвинків. Корова відв'язалась якимсь чином і втекла подалі від двору, тому і залишилась живою. А німці все продовжували виносити з хати і інших приміщень. Здавалось, вже нічого не залишилось. Але, як зараз бачу: несе один з них з комори маленьку гірню від ваги, а інший зав'язану в шматку жменю маку, яку мама повісила на гвіздочку в коморі – це було насіння. Правда не знайшли німці одежі, килимків, радіо і ще всякого домашнього скарбу, який люди закопували в землю і маскували. Правда, вже потім, коли відкопали, то все це було просякнута водою, полиняло, було в мокрих розводах.

Всіх нас вивели на подвір'я, батькові наказали, що він буде «фурман» і погнали нас до сусідів. Те ж саме відбувалось у господарстві майківців. Пам'ятаю, як німець чогось розсердився на Югена (Євгена) Шевчука і бив його дерев'яною дубинкою, а той все причитав: «Не треба, паночку». Коли все погрузили і приєднали до нас сім'ю Євгена, пішли далі до сусіда Андрія, а потім до Василя і Приськи. Стоїмо гурбою біля хати самострільців (так звали цю сім'ю тоді), мама мені шепоче: «Тікай, Іванку, біжи до діда». Треба відмітити, що тих людей, які жили не біля лісу, німці не зачіпали. Кругом ходять німці і мені страшно тікати. Але відважився і заскочив за граб на краю лісу, який підступав прямо до хати. Німець з автоматом на шиї помітив це і крикнув: «Хальт!», але не став стріляти і доганяти, бо кругом на узліссі були німці і їхні помічники (мабуть, кубанські козаки), озброєні радянськими гвинтівками і в шапках-кубанках. І от я плентаюсь по краю лісу в напрямку до своєї хати. Коли підійшов, побачив на дворі у себе козака, який простяг мені порвані хромові мамині чоботи і спитав мене, чи це ваші чоботи, я ствердно

промямлив, що так, це наші. Забрав їх і пішов до діда, але, вийшовши на лужок біля хати, побачив біля дідової хати німців. Злякався, щоб не забрали чобіт, я їх закріпив у сніг біля старої груші і тоді пішов до діда.

А всіх тих, хто жив під лісом (в той час у нас була тітка Мар'я, то і її забрали) погнали до школи. Від нашої хати відстань до школи складала приблизно півтора кілометра. Маленьку сестричку Олю на руках несла тітка Мар'я. В школу нанесли соломи і каністри з бензином. Все було готове до розстрілу і спалення нещасних. Всі вже прощалися з життям. До цього часу точно не відомо з якої причини надійшла команда і німці забрались і поїхали, люди повернулись додому. Потім Саша Шевчук, який в своїх писаннях вихваляв бандерівців, казав, що за людей заступився Муха – головний сільський керівник бандерівців, який пригрозив німцям, що їм не буде спокою в тій місцевості, і що вони підтримують німецький режим. Не знаю, скільки тут правди, але існує така версія. Невже у бандерівців з німцями були такі тісні стосунки?

Повернувшись додому, не знали як жити. Все було пограбовано. Перед святами батьки закололи кабанчика і сховали свинину під ліжко коли здійнялась стрілянина. Але все це німці швидко знайшли і забрали, підсвинків і курей постріляли – тільки залишилася на мокрому снігу кров. Але якось вижили, люди допомагали, хто як міг.

На початку січня люди заговорили, що вже скоро виженуть німців, що фронт наближається. І дійсно, 12 січня 1944 року вже добре було чути канонаду з боку Корця. Стоячи на порозі сіней, я помітив, як по трасі посилювався рух транспорту на захід, а потім помітно здійнялася метушня, звуки канонади ставали все яснішими. Мама з татом наказали нам дітлахам ховатись у землянці, влаштованій на краю лісу. Ми з Петром і батьки з меншими Васею, Олею невдовзі також прибігли, несучи якісь радіюжки. Вже чути було кругом розриви снарядів. Я дуже хотів побачити, як вони розриваються, а Петро заставив мене відійти подалі від лазу землянки, потім він, коли все закінчилось, говорив, що Іван дуже сміливий, він не боявся розривів. Признаюсь, це мене тішило. В ті часи сміливість високо цінувалася. Це мене підіймало в своїх власних очах, надавало впевненості у житті.

Коли вже розриви снарядів перемістились далі від нас, ми вилізли зі схованки і спостерігали, що діялось навкруги. З боку Ковальнової хати строчив кулемет. Біля сусідової хати Михалка Кадебського, розбризкуючи сніг, сунули плямисті танки, неподалік від нас промчався здоровенний кінь (битюг) з кількома німцями верхи. Це вони, коли вози їхнього обозу з асфальту, прямуючи в бік лісу, загрузли на березі, відрізали шлеї коней і рятувались верхи.

Другого дня ми з Петром шастали по місцях минулої битви. Що запам'яталось? Це – вбиті німці на горбочку за хатою дядька Серафима, які лежали рядочком головами на Захід, ще – величезна купа стріляних гільз в

садку Богушевських, і залізні вози німецького обозу, що були в багнюці талого снігу і води. Там було тільки багато якихось паперів та ще маримончик (вузенький мішечок) сушеної картоплі, який ми приволокли додому. Для нас ця картопля стала у пригоді, як цінний харч, здалася дуже смачною. Підбрали ми і декілька німецьких котелків, якихось скриньок і т.д. Правда, наступного дня була зачистка звільненої території спеціальною командою солдатів і ці котелки у нас забрали, сказавши, що це трофеї. Потім вбитих німців закопали в лісі. Це місце і зараз називають «біля німців».

Ще запам'ятався один епізод. Наші жінки занесли пораненого німця в дідову хату, нагодували, відмили, перев'язали. А коли прийшли радянські солдати, витягли того німця надвір, розділи догола і розстріляли. Жінки плакали, просили цього не робити, потім розповідали іншим, що той бідолага мав гарні чоловічі достоїнства.

Через декілька днів розпочалась мобілізація чоловіків. Забирали і батька, знову було прощання, плач. Ми залишились з мамою, яка була вагітна Мішею.

Ми з Петриком були старші, отже частина чоловічої роботи лягла на наші плечі: випасали корову, носили з лісу хмиз і всяке ломаччя на розтопку груби і печі, робили безліч різної домашньої роботи.

Якось весною, гріючись з двоюрідним братом Мишкою на сонці біля теплої стіни, бавлячись у соломі, почули стрілянину з боку шосе. А ще через деякий час радісні крики: «Перемога!». Це стріляли солдати, які охороняли шосе і першими дізналися про Перемогу. З того дня стали чекати повернення з війни свого тата. А він все не приходив, вже і літо спливало, а його все нема і нема. Мама казала, що він лікується в госпіталі десь далеко.

І цей день настав. Здається першим його побачив я. Йде він уже по лужку, такий гарний, ладний. Навіть його трохи викривлені (кавалеристські) ноги, здалися надзвичайно стрункими. На пілотці зеленого кольору – зірочка.

Батько дійшов майже до Берліна. Мав коней, підводу, підвозив боєприпаси, харчі, коли було треба, то ходив в атаку. Розповідав, що його дуже вразив вогонь «Катюш» – перед очима прокотився синій вогняний вал. Одного разу вони пробігали проліском з лейтенантом; як казав батько, це був дуже вправний, швидкий і сміливий воїн. Стомились, прилягли перепочити, лейтенант сів на пеньочок, а батько впав на траву, підпер рукою голову і якраз дивився на голову лейтенанта, і побачив, як з його скроні хвилястою цівочкою з'явилась кров, він впав. Це німецький снайпер його підстеріг.

Вже дійшли до річки Шпрее (вона протікає у самому Берліні), залягли, нашвидку окопались. Через проходи, залишені піхотою, пішли танки. Одна танкетка чомусь звернула на окоп, де лежав батько. Його ноги були майже зверху, одна гусениця танкетки причавила ноги, голова і все тіло опинились між гусеницями, сумку з гранатами вм'яло в стегно, але гранати не розірвались, так як капсули в них були напіввідкриті. Батько закричав від

болю, танкісти це почули і відіхали. Ноги були розчавлені. Біль і радість, що вже не треба йти під кулі ворога охопили солдата разом. «Живий, живий!», – була одна думка. Підбігли санітари, завантажили пораненого на собачу упряжку, відвезли до польового госпіталю, надали першу допомогу. Згідно Ленінградського архіву військово-медичних документів: «Стрелок 253 сд 973 сп рядовой Кравчук Антон Васильевич, 1896 г.р. (так в довідці, хоч він народився у 1906р.) на фронті Великої Отчественной війни отримав 20 апреля 1945 года закритий перелом лівой голени (так в док.), по поводу чего находился на излечении в ГОПЕП 229 с 21.04.45 г., ЭГ 3002, ЭГ 1398, ЭГ 5987, а с 13 мая 1945г. ЭГ 5987, из которого выбыл 23 июля 1945г. в часть».

Останній евакогоспіталь знаходився в м.Волчанськ Харківської області. Коли батька везли поїздом до Волчанська, то на станції Тернопіль була стрілянина, всі кричали: «Перемога!», це було 9 травня 1945 року.

Вдома батько налагодив чоловічу роботу. Потрібно зауважити, що він ніколи не брався робити те, що належало жінкам. Мав цупкі руки. Здавалось іскри скачуть з-під сокири, коли він корчував пеньки в лісі.

На початку п'ятидесятих в Сапожині створили колгосп. Довелось здати кобилу, борони, плужка та інший селянський реманент. Батька поставили на «штатну» роботу. Він став доглядати кінський молодняк. В цьому допомагали йому ми – діти. Я і Петро випасали на полі біля хутора Мар'янівка лошиць і жеребчиків. Це було неспокійне стадо, десь біля 20 голів. Цікаво було спостерігати їх любовні сцени. Обідати їздив до хати на одному з жеребців, а відстань була приблизно 2 кілометри. Треба було за годину прискочити на коні додому, пообідати і повернутись назад до коней. Бувало, що лошаки так несли, що тільки вітер свистів у вухах. Петра одного разу коник поніс під гілки вишень і його збило на землю. Від удару головою він жалівся потім часто, що, мабуть, потім заважало в навчанні.

Але як не трудилися батьки і ми з ними, жилося нам важкувато.

До харчів ми були невибагливими. Основним сніданком, особливо в осінньо-зимовий період, був баняк картоплі в мундирах, квашена капуста, солоний огірок і молоко. Батько любляв випивати сире яйце.

В 1976 році ми організували 70-річчя від дня народження батька. Зіхались всі його сини і дочки з сім'ями. Я був з Томою, Ірочкою і Леночкою. Всі ми склались і купили в подарунок ювіляру гарний костюм. Виглядав він в ньому шикарно. Підкинули діда вгору, побажали всіх земних благ. Стіл святковий мама з дівчатами накрили посеред двору, погода була суха і тепла. Заспівали. Наш приклад святкування Ювілею був підхвачений і іншими в селі. Через два роки такий ювілей організували і дядькові Максимові. 75-річчя і 80-річчя батькові вже не відмічали урочисто, а дарма. Коли батькові виповнилося 90 років я був у Сполучених Штатах Америки. Привіз йому в подарунок американську сорочку, здається він її майже не носив.

Помер батя на 92 році життя 29 листопада 1998 року. Якраз в цей день відмічали 9 днів з дня смерті батькового брата Серафима. Син Серафима Гриша, повернувшись ввечері 29.11 з села, подзвонив мені. Я спитав, як пройшли поминки. Він каже, ти знаєш, що помер сьогодні і твій батько. Це був ніж в серце. 30 листопада я поїхав на своєму «Москвичеві» в Сапожин.

Батько лежав у більшій кімнаті, тихо плакали біля нього близькі. Я сказав: «Тату, таточку» і заплакав. Мені довелося їхати за довідкою до лікаря в с.Користь, там було медичне обслуговування людей Сапожина. Взявши довідку, я виїхав до Сапожина. В дорозі машина заглохла, не заводилась. Стою мерзну, як назло того року рано випав сніг, вдарили морози. Думаю, що мабуть не буду на похованні свого рідного батька, та й медичну довідку треба віддати для пред'явлення в церкву. Не знаю, що робити. Але під'їхали машиною хлопці (Вася Василів, Сергій Степанів). Разом вдалося завести машину і тоді добрався додому.

В церкві, як кажуть, мабуть вперше стояло 3 труни з покійниками. Батькова труна знаходилась з південного краю. Він був гарний з борідкою, яку перед цим відростив.

Так закінчився період життя, пов'язаний з дитинством, юністю, батьківською любов'ю, пішло за обрій те, що так щиро любив.

Мама – Уляна Кирилівна (дівоче прізвище **Скиданюк**) народилася 30 жовтня 1911 року.

Її батько **Кирило Іванович** походив з багатодітної сім'ї. Моя прабабця Ганна (Кирилова мама) спочатку була замужем за Шуляком, дітей у них не було. Після того, коли Шуляк помер вона вдруге одружилася з Іваном Скиданюком, вдівцем, який пристав до неї в приймаки. На той час у нього було двоє синів Василь і Прохор. У них народились іще спільні діти – Онопрій, Кирило, Хотина (Пациха). Онопрій загинув у 1914 році на війні, перед тим він повернувся з Америки, де працював.

У дідового брата по батькові Прохора був син Іван Скиданюк (сільська кличка Порхун). Син Івана Микола здобув освіту геолога. В даний час живе в м.Рівне, займається бізнесом. Крім Миколи в Івана Прохоровича народились ще Феофанія (померла в с.Русивель), Анна, Петро і Василь.

Баби Насті (мами моєї матері) батька звали Павлом, тому мати наша часто говорила, що вона з роду Павлових. У баби Насті були брати Панас, Степан і сестра Параска. Параска була замужем в с.Русивель, від першого чоловіка вона народила дочку Марію (Мар'ю), від другого шлюбу з Платоном в них були три дівчини Надька, Антошка, Югина. Вони були дуже гостинні. Бабин брат Панас мав сина Віктора (помер рано) і дочку Яринку. У брата баби Степана були діти Петро, Ганна (Соловйова), Лаврен, Максим (батько Івана Гульги). Син Степанового Петра Микола, втратив в дитинстві руку і очі (після цього прозвали його темним), розбираючи після проходження фронту, якийсь розривний прилад, потім Микола став знаменитим на весь Радянський Союз. Сліпий їздив по містах Союзу без поводиря, допомагав людям, оздоровлював тяжко хворих. В селі його стали вважати святим. На його могилі в Сапожині до цього часу буває багато людей з усіх усюд, постійно горить лампадка.

Образ мами завжди в нашому серці за її доброту і вічну про нас турботу. Це не тільки слова данини просто матері. Але це дійсно була Мама з великої букви. Як вона любила своїх дітей, завжди благословляла, коли приїжджали до неї або від'їжджали з дому. Народила вона десятеро дітей. Всі, крім другої дитини Гані, яка померла немовлям, дожили до повноліття, мають або мали свої сім'ї. Найстарший син Петро народився у 1932 році, за ним ішов Іван (я) 1936 року народження, Василь 1939 року народження, Ольга 1941 р.н., Михайло 1944 р.н., Анатолій 1947 р.н., Степан 1949 р.н., Галина 1952 р.н., Маруся народилася останньою у 1954 році.

Батькам потрібно було підняти цю багатодітну сім'ю. Жили ми бідно. Часто в хаті не було ані крихти хліба. Щоб його здобути мама шукала вихід. Частіше всього ходила до сусідів чи родичів, щоб позичити хоч буханець хліба. Як спече свій хліб, то обов'язково віднесе позичальникам. Це був закон. Треба було, крім їжі нас одягати та взувати. Тут їй не було рівних, весь час щось шукала, діставала. Грошей тоді, особливо в післявоєнні роки, майже не було, єдине, що спасало – це невеличкі державні виплати на народження дитини, ще якась там копійка від продажу на базарі десятка яєць, вовни з вівці, шкур з зарізаного молодняка ВРХ. Сім'я дядька Максима була заможнішою, жили вони на Осташівці в хаті діда Кирила. Мати стидалась ходити до них щоб щось позичити, попросити хлібину чи пару жмень муки. Влітку, коли вже щось виросте на городі, в полі, в лісі, ми оживали. Ніхто ніколи не варив такої смачної юшки з грибами, як це робила мама. До вступу в колгосп у нас було приблизно 3 гектари землі, на ній вирощували жито, пшеницю, картоплю, різні овочі. Всьому вона давала лад. Пам'ятаю, я порвав останню обувку, тоді мама знайшла старі поношені чоловічі черевики, і пішла домовлятися, щоб хтось з них пошив дитячі черевички. Зробив це гарно Каленьо, який мав схильність до шевства. Я потім ще і хвалився перед приятелями, що в мене черевички не гірші за німецькі. Мені не дуже вірили, що вони такі міцні. Адже скоро вони розвалились.

Або ще треба було турбуватись про здоров'я дітей. Пам'ятаю, коли у мене сильно боліло в правому боці, мама мене за руку і на шосе, щоб їхати до лікаря в с.Повчине біля Корця. Лікар, оглянувши мене, поставив діагноз, що в моєму боці набирається вода. Почалось лікування підручними лікарськими рослинами. Все це робила мама. Або, коли я після армії поступив в інститут і не було що одіти на осінь і зиму, знову мама, як кажуть, «ноги в руки» і на ринок, щоб купити матеріал на пальто. Купила відріз чорного дешевого сукна. Занесла зі мною до кравця, дальнього нашого родича в с.Бокшин, Івана, який змайстрував мені пальто дуже довге – на виріст. От я в ньому плувавсь в інститут. Коли в мене не було нормальних штанів, щоб вже скинути військову форму і ходити на заняття, як ходять інші студенти, знову мама направляється на пошуки, і, правда знайшла непогані шерстяні штани в м.Корець у Василя Євтухового. Він віддав їх за невеличку

ціну. Коли дома роздивлялись ці штани, то виявили пропалену дірочку. Мама так їх зацірувала, що й годі було знайти той дефект.

Перед очима стоїть образ мами, її радість, коли хтось з дітей приїжджав з м.Рівне. Починались пошуки чогось смачненького до столу. Найперше, чим вона пригощала – була яєчня з домашніх яєць. Десь відшукувала в коморі шматочок сала, розтоплювала грубку і готувала незабутнє за смаком блюдо. І так завжди вона була в поході, щоб роздобути необхідні харчі і вбрання. Мене до цього часу охоплює сором, як згадаю, як вона попросила декілька карбованців з перепитих мені з Тамарою на весіллі. Я щось там дав, але міг би дати більше, адже це вони батьки закололи останню свиню і з бабою Степою Сецькою наготовили м'ясного. Вони для мене не пошкодували нічого.

Скільки пам'ятаю своє дитинство і юність, в нашій хаті чулися крики немовлят: Стюпи, Галі, Марусі. Пригадуються смачненькі пиріжки і коржики, які приносили на родини сусідки і родичі. Це було таке життя. А як батьки сподівались, що після армії я піду працювати вчителем (перед службою я закінчив Острозьке педагогічне училище). Коли я сказав, що хочу далі вчитись в інституті, щоб мати вищу освіту, батько і мати не сказали, що це не кращий мій вчинок. Хоч я по виразу їхніх облич бачив, що їм хотілося, щоб я вже пішов на свій хліб, бо ще вчитись 5 років в педінституті це вже занадто. Але потім вони і до цього звикли, і, навіть, здавалось були задоволені з такого мого рішення. Вже потроху життя на селі покращувалось, тай діти вже підросли. Петро вже почав працювати водієм в Рівному, Вася був в армії, Оля вийшла заміж в с.Бокшин, Міша, Толя, Стюпа вже, як юнаки могли допомагати по господарству.

Я був студентом, отримував стипендію і з дому мало що брав. Проте, всякий раз, коли навідувався додому, мама не знаходила собі місця, коли не було чогось дати з собою. Але завжди щось придумає: то вручить шматочок сала, цибулину, часничину чи картоплю. На літо приїжджав в село, хотів щось заробити в колгоспі. Після другого курсу в літні місяці працював арматурником на бетонному вузлі в м.Рівне (блоки на фронтоні колишнього газотрону ще й досі бачу, коли проходжу поряд цієї будівлі). Заробив трохи грошенят, дещо купив для себе.

Та хочеться більше написати про маму. Пережила вона багато горя. Восени 1944 року, коли вже фронт відкотився подалі на захід, одного дня (кажуть, що на Михайла) сталась трагедія. Вранці по дорозі біля нас проїхала підвода з озброєними людьми – «ястребками» (колишніми бандерівцями, що здались владі в Гощі і тепер наводили «порядок»). З боку хати сусідки Любки душу роздирали страшні ридання. Виявляється, ці озброєні бандити, заїхавши до неї, запитали, де зараз ховається її чоловік Степан. Вона сказала, що він пішов до лісу нарубати дров. Стали нишпорить на обійсті, Степана назірили на горищі хати і скинули в сіни вниз головою так, що повилітали мізки. Тепер вже ця

банда їхала далі в село «наводить порядок». Зайшли до хати діда Кирила, дома в цей час були баба Настя, дядина Антошка (Міши Скиданюка мати), старенька, майже столітня мати діда Кирила Ганна. Всіх їх розстріляли, нанесли в хату соломи, трупи запихнули під ліжка і підпалили солому, мабуть надіялись, що хата згорить і сховає їхній злочин. Та хата була з цегли і не згоріла. Мама, почувши щось недобре після того, як злочинці поїхали, побачила жахливу картину вбитих своїх рідних. Як сьогодні пам'ятаю її розпачливий крик, коли вона бігла назад додому. Кажуть, що в той день було знищено в селі Сапожин ще п'ять сімей. Дід Кирило залишився живий тому, що молотив збіжжя в сусідів через декілька хат від своєї.

Що ж сталось? Мої намагання дістатись до архівів з допомогою своїх знайомих, колишніх і нинішніх енкеведистів-чекістів та директора облархіву нічого не дали. Всі заявили, що ніяких даних про той день не збереглось. Дуже дивно. Висновок один – або це глибоко заховано, або знищено, та й «наступники» нинішніх чекістів не хочуть виносити сміття зі своєї хати. Здається, що це жорстока помста за щось. Адже ці вбивці були в ОУН-УПА разом, мабуть з моїм дядьком Опанасом, сином вбитої баби Насті. Опанас був освічений чоловік, закінчив 10 класів в Межирицькій середній школі. Можливо, він був в організації якимсь зверхником, притискав оцих безграмотних дядьків, що пішли в банду заради якоїсь вигоди. Іншого пояснення я не находжу.

Ховали вбитих вночі в одній могилі, бо вбивці пригрозили, що за відкрите поховання покарають.

І нова біда не примусила себе чекати. Днів через десять вбили маминого брата Степана (чоловіка Антошки, загиблої разом з сім'єю). Антоніна була дочкою дуже заможного, найбагатшого в селі господаря Герасима Цецюри. Єдиний син Степана і Антошки – Міша залишився круглим сиротою. Він згадує, що того дня його батько Степан, заночувавши в Цецюри, вранці пішов в бік недалекого лісу, почувлися постріли. Коли Міша побіг з дідом у бік стрілянини, він побачив батька Степана лежачим на землі, який був поранений. Він взяв Мішу за руку, встиг ще стиснути і помер. Для моєї мами це було ще одне горе, страшна друга втрата.

А скільки страху вона натерпілась від безкінечних обшуків енкеведистів, що постійно шукали криївки з довгими загостреними шпичками з дроту, проколюючи ними землю кругом хати, в садку і в лісі. Її вже трясло від одного вигляду військових кашкетів з синіми енкеведишними околишами.

Мама сильно плакала, коли ховали діда Кирила, її батька. Тримала мене за руку і питала: «Чи шкода тобі, синку, діда?». Вона дуже любила нас, своїх дітей, але здавалось, що найбільше вболівала за дочок Галю і, особливо найменшу Марусю.

Не оминули її й інші біди, вічні страхи. Було літо, сонце припікало, зник вранішній туман. День обіцяв бути погожим. Раптом почувлись якісь вигуки і

постріли. На подвір'я скочив захеканий Панас, мамин брат. Закричав: «Сховайте мене десь!», подав братові Петрові автомат ППШ. Панас тоді переховувався в зв'язку з тим, що змушений був піти до бандерівців. Петро взяв автомата і поліз під підлогу комори в отвір, залишений для курей. Вигріб руками там ямку в пилюці і присипав землею автомат, зверху примостив іграшковий вітрячок. Панас взяв драбину, що стояла біля клуні і поліз на вишки, які були завалені соломою. Клуня тоді ще знаходилась в стадії будівництва, але вже була пошита снопками, мала дві дубові сохи, на яких тримався дах, стін ще не було. Панас зачаївся в соломі. Незабаром в двір ввірвались енкеведисти з криками: «Где он?! Отвечайте!». Ми всі тряслись і казали, що нічого не знаєм. Солдати все перевернули догори дном, все обдивились, один з них поліз під підлогу комори. Здавалось, що зараз знайде там ППШ. Але виліз скоро звідти і подав Петрові вітрячок, тільки спитав, чи це твоя іграшка. Інший енкеведист взяв драбину, приставив її до сохи, щоб залізти на вишки, де ховався дядько Панас. Доліз по драбині до її середини, передумав і зліз на землю. Потім приставив драбину до стріхи клуні, заліз наверх, викарабкався на коньок покрівлі, вмостився там, почав дивитись в бінокль, шукаючи куди ж міг подітися втікач. Все перерили в хаті і хліві, в льосі і на дворі, нічого не знайшовши, поставили нас в рядочок біля комори і пригрозили, що зараз всіх постріляють. Заклацали затвори зброї, ми розуміли, що нас лякають, але може закінчиться вбивством всієї сім'ї. Так, полякавши нас, нічого не добившись, через деякий час поїхали. Що після цього залишилось в серцях мами і тата? Звичайно ще кілька болючих ран.

Нам, малим, це було не зовсім все зрозуміло, але серце щемило.

Або ще слід згадати такий випадок. На галі (галявині) в лісі, за метрів сто від нашої хати, українські партизани (так люди називали бандерівців) вкрадки зробили схрон для зерна. Його закопали посеред галявини. І хтось, очевидно, доніс енкеведистам. Одного дня вони виявили це, розкопали і забрали це зерно. Було його декілька тонн. А нам, тим, хто жив поруч з лісом, влаштували допит. Коли ми побачили, що до нас ідуть, батько причаївся на печі. Один солдат став так, щоб бачити, що діється на печі, звів автомат готовий до пострілу. Що в цей час мала відчути мама? Потім батька стягнули з печі, посадили за стіл з одного боку, самі вместились навпроти і почали допит, а вірніше залякування, що він підтримує бандитів і нехай признається, хто закопав зерно. Батько сказав, що він в цей час був на фронті і нещодавно повернувся з госпіталя, а вони сосунки не воювали, а в тилу вештались. Один білобрисий енкеведист схопився за свій ППШ, звів затвір і пригрозив, що зараз буде стріляти. Батько послав його далі, і так продовжувалось ще довго.

Мама зблідла, стала просити, щоб не чіпали його і дітей. Подібних епізодів з воєнного і післявоєнного періоду було багато. Все це закарбувалося в серці, яке могло порою вискочити з грудей. А ще їй треба було доглянути дітей, дати їм щось поїсти, вдіти і взути. Сама вона собі нічого

не купувала з одєжі і взуття, а шукала на базарах дешевеньку ситцеву матерію і шила спідниці і блузки. Коли я вчився в Острозькому педучилищі, то вона приходила в Острог з Сапожина пішки, а це, приблизно, 40-50 км. Прийде сердешна, ніг не відчуває, але рада, що принесла дитині шматочок сала, цибулину, окраєць хліба. А як я радів цьому подарункові, разом з тим картаю себе за те, що стидався з нею показатись на очі своїм однокурсникам, хоч майже у всіх них були такі бідові батьки. На жаль, каяття приходить занадто пізно, коли вже батьки відійшли у вічність.

В мами в останні роки життя часто зашкалював тиск, з носа йшла кров. На початку дев'яностих років в неї стався інсульт. Було це на квартирі в Галі, де мама, приїхавши до нас в місто, там заночувала. В туалеті вона впала. Вже після цього стан здоров'я погіршувався і погіршувався. Спочатку зовсім відмовили ноги, і ми дістали для неї крісло-коляску і возили, коли приїжджали в село. Спочатку вирішили, щоб в нашу хату поселився син Михайла Микола, який оженився на молодиці з дитиною з села Довжки. Так було недовго, бо Коля поїхав жити в Довжки. Ми домовились, що нехай забирає хату і все господарство Василь. Він дуже хотів зайнятись сільським господарством. Це була його мрія. Таким чином, Вася зі своєю дружиною Ганною оселився в батьківській хаті і батько з хворою мамою відійшли під його опіку. Скоро мама зовсім злягла. Померла 27 квітня 1993 року. Цю страшну новину повідомив мені телефоном Вася. В день похорон була сонячна погода, але всюди ще була непролазна грязюка, навіть не могли везти тіло мами дорогою, тому обходили полями, особливо Осташівку. Приїхали на похорон працівники облсоцзабезу з моїм заступником Ольгою Костянтинівною Олійник, директори будинків-інтернатів області, окремі начальники районних управлінь соц.захисту населення, був також заступник голови облвиконкому Харчук Григорій Тихонович. В церкві кругом труни запалили свічки. Залишився в нас один батько. Він ще прожив понад п'ять з половиною років.

Дядько Максим з дружиною Марійкою

Коротко про маминих братів. Максим, 1908 року народження, був жонатий на Яремовій Марійці. Ярема вважався також багатієм. В сім'ї Максима було троє дітей: Петро, Таня, Стьопа. Максим помер через десяток днів після нашої матері. Перед цим він важко хворів, був лежачим, а взагалі

до цього входив до керівного складу колгоспу, був завідуючим господарством – завхозом при всіх головах колгоспу. Син Максима Петро після служби в армії (служив в м.Київ) оженився на дуже красивій дівчині Сянці з с.Пашуки, але це не подобалось його матері Марійці тому, що Сянька була з бідної сім'ї. В той час прислали в колгосп молодого агронома – словачку Павліну, вона була з чеських переселенців з с.Мирогоща, а це якраз те, що треба, і Петро кидає свою Сяньку і жениться на Павліні. Потім Павліна влаштувалася на роботу агрономом в теплицю заводу торгового обладнання в м.Рівне. Пізніше вони з Петром купили хату в с.Квасилів, але потім у них щось не заладилось, Павліна заходилась їхати жити до своїх братів в Словачію в м.Кошице, Петро не захотів їхати з нею. Вона поїхала сама. Він залишився сам, згодом зійшовся з жінкою, яку звали Тетяна. Помер Петро в лікарні м.Здолбунова, будучи важко хворим.

Другий син Максима – Степан працював на «Азоті». Часто хворів, мабуть «наївся» тієї хімії, переніс операцію на кишківнику. Дружина його Ганя була родом з с.Дядьковичи. Мали вони одну дочку Наташу, яка закінчила водний інститут. Згодом я допоміг їй влаштуватись на роботу у центр по виплаті пенсій, де вона працює в даний час. Стюпа помер через декілька днів після свого брата Петра, поховали його в с. Дядьковичі.

Дочка Максима – Тетяна була замужем за Євгеном Редько з с.Користь, який постійно наголошував, що він з заможної сім'ї. Працював Євген на заводі високовольтної апаратури. Одного разу, їдучи на роботу, помер в тролейбусі. Таня має двох синів – Володимира і Олександра, обидва живуть і працюють в м.Рівне.

Мамин брат Степан взяв собі за дружину дочку найбагатшого в селі селянина Цицюри – Антошку. Це, як пам'ятаю, була дуже строга жінка. Коли я бувало заходив погратись до її сина Міші, вона нами командувала, як що не по її, то кричала: «А ну, марш за уроки!». Оце «марш» було тільки в неї, ніхто з селян тоді не вживав цього слова. З Степаном у них був один син, жили вони в хаті діда Кирила, потім почали будуватись на «пеньках», звели частину зруба, заготовили лісоматеріал. Але сталась біда. Антошку вбили разом з бабою Настею і прабабою Ганною, а Степан через десяток днів також загинув від кулі.

Міша залишився круглим сиротою, опіку над ним взяв дід Кирило з Максимом, сім'я якого жила в дідовій хаті. Потім Михайло вчився в Клеванському училищі механізації сільського господарства, вербувався на роботу в Донбас, служив в армії в м.Дубно, там познайомився з майбутньою дружиною Галиною. Згодом Міша закінчив військові курси, отримав офіцерське звання. Після Дубно службу проходив на цілинних землях, потім в м.Мукачево на Закарпатті, звідти його направили служити в Чехословачію. Після цього

*Брат Міша
Скиданюк під
час строкової
служби*

і до виходу у відставку проходив службу у м.Бердичеві. Вони з Галиною мають сина Діму і дочку Віру. Після закінчення військового училища Діма довго не затримався в рядах армії, в даний час займається мілким бізнесом, проживає в Амурській області в Росії. Віра з чоловіком Петром живе у м.Бердичеві. Машина її чоловіка Петра потрапила в аварію. В машині знаходилась Галя, яка загинула під час аварії. Міша продав свою квартиру і разом з Вірою проживав в її власній хаті. Пишучи ці спогади, я часто консультувався по телефону з Мішею. Але 18 квітня надійшла сумна звістка, що Міші не стало. Раптово помер. Перед тим святкував 16 квітня свій день народження. Для мене це гірка, тяжка звістка. Дочка Віри Юля в даний час навчається у ветеринарному університеті в м.Львів.

Мамин брат Іван Кирилович був одружений на Антоніні, дочці заможного господаря Сороки. Їх весілля чомусь залишилось у моїй пам'яті, особливо мідні труби оркестру, що лежали начищені рядочком на лавці в хаті. Це було напередодні війни. Івана забрали в армію. Потім він застудив горло, кажуть, випив літом холодного молока. Був прооперований, лікувався в госпіталі м.Казань, де і помер, там і похований. Дід Кирило на кладовищі в селі поставив великий хрест, як пам'ять про Івана.

Впадає в очі така деталь: дід Кирило оженив всіх своїх синів на дочках сільських багатіїв, тобто рівних собі. Найменший син Опанас не встиг одружитись, настали лихі роки воєнного і повоєнного періоду. Опанаса забрали. Думаю, що змусили піти в підпілля. Будучи в бандерівцях, він нікого не скривдив. Досі ніхто не знає де він дівся. Коли ще жили наші батьки, тоді всі намагались дізнатись яка доля у Опанаса, де він загинув, чи перейшов кордон. Були різні чутки, що востаннє його бачив товариш, з яким Опанас вчився в Межирицькій середній школі. Дехто казав, що він був серед загиблих в Гурбах в бою в Здолбунівських лісах. Міша Скиданюк під час служби в армії на території Чехословачії намагався в'яяснити це питання за кордоном, та нічого не дізнався.

За декілька років до смерті Петро Максимів мені розповів, що він з батьком Максимом одного дня їздили підводою на побачення з Опанасом в с.Плоска Острозького району. Тоді Опанас з ними зустрівся в хаті якоїсь молоді жінки біля лісу. Припускав Петро Максимович, що то мабуть була коханка Опанаса. От і все, що відомо про цю молоду людину, яка мала право на щастя, але не тоді народився, коли для цього були відповідні обставини. Рано згасла його зірка.

ВАСИЛИКИ

На хуторі Нараївка, де ми жили, той куток називали Васи́лики, що походить від слова Василь (ласкаво Васи́лик, тобто мій дід). Всі жили в своїх будинках, які були побудовані недалеко один від одного. Найближчими сусідами були Шевчуки, Самострільці, на прізвище Кравчук (Василь, Пріська), Митропани, які мали теж саме прізвище – Кравчук.

Коротко про родини тіток і дядьків батька.

Дід Василь Іванович Кравчук

Степа, 1903 року народження була заміжжю за Миколою Пацьком. Мали вони єдиного сина Степана. Стьопа був трохи старший від нас, тому першим пішов в армію. Служив в Ростовській області, навіть в одній частині зі своїм родичем і сусідом Віктором Негодюком (чоловіком Саветиної Ганни Пацько). Незадовго до демобілізації, Стьопа на початку весни втопився в річці. Казали, що поліз він у воду, бо треба було переправити на протилежний берег якісь продукти для кухні, де він проходив службу. Похоронили його за місцем загибелі. Тьотя Степа їздила туди, щоб попрощатись з єдиним сином. Потім помер і її чоловік Микола Пацько.

Сім'я тітки Параски: (зліва – направо) Ганя, Іван, д.Степан, т.Мар'я, т.Параска, Юра Андреев, Леся, Юрині батьки, т.Степа

В сім'ї тітки Параски, яка була замужем за Степаном Сидоровичем Якимчуком, було двоє дітей. Старший Іванко з дитинства накульгував на одну ногу, був невеличкий на зріст, в останні роки свого життя любив погасати на мотоциклі. Хворів і помер рано. Перед цим оженився на дуже вродливій дівчині Гані з далекого села. Їхня дочка Таня в даний час проживає в м.Рівне, має свій меблевий магазин, замужем за священиком Олегом Півнем. Ганя важко хворіла, але пережила Івана на багато років, померла в січні 2013 року.

Дочка тітки Параски – Олександра (Леся) за характером в молодості була відчайдухом, навіть, не зважаючи ні на що, пішла служити до Радянської Армії. Потім, звільнившись зі служби, працювала в палаці для дітей та молоді, де і трудиться до цього часу. Її чоловіком був Юра Андреев, добре розбирався в радіотехніці, цим і заробляв на життя, раптово захворів і помер. Дочка Лесі Оленка знаходиться замужем за голандцем і постійно проживає в Нідерландах. Син Лесі Анатолій мешкає і працює в Рівному.

Дядя Серафим і його дружина Олена

Моє дитинство проходило поруч з двоюрідними братами і сестрами, дітьми дядьків Серафима і Данила. Серафимові хлопці Коля, Гриша, Степан, Федя були найкращими друзями. Жила сім'я дядька Серафима важко, він втратив ногу на війні і як міг давав лад своїй родині з милицею і дерев'яною ногою. Дочка його Ніля дуже гарна, будучи вже підлітком, захворіла на туберкульоз і померла. Потім від сухот відійшла в інший світ і дружина дядька – Олена, яка була теж надзвичайно вродливою. Серафим привів в хату мачуху для своїх дітей Євдоху з Русивського хутора. Наймолодшою є дочка дядька Ганя, вона проживає в Рівному по вул.Тинненській. Старший син Серафима Коля змалку мав ваду мовлення, шепелявив, роботящий, добрий, надійний. Його сини – Анатолій (Тоха) і Валентин (Ваха) мешкають в м.Рівне. З синів Серафим першим втратив Федю, наймолодшого з його хлопців. Федя був надзвичайно добрим, вірним товаришем, мав гарний голос – баритон, накульгував на одну ногу, працював на будівельних складах. Тісно спілкувався з моїм братом Анатолієм. Вдвох вони гарно співали – Федя – баритон, Толік – тенор. Федір раптово захворів, мабуть підхвратив гепатит і незабаром помер. Поховали його на Тинненському кладовищі м.Рівне, так захотіла його сестра Ганя, яка там недалеко проживає. Федя ще при житті встиг видати заміж свою дочку Оленку, його син Сергій не вдався в свого батька, з юних років водився з сумнівними компаніями, довго йому не вдавалось налагодити сімейне життя. Дружина Феді Галина родом з с.Бранів останніми роками працює шеф-кухарем в столовій територіального центру для ветеранів.

Середній син дядька Серафима Степан спочатку працював в м.Рівне, потім одружився на дівчині Галіні з м.Дубровиця, переїхав на постійне місце проживання у Дубровицю. В них була добротна власна хата Галіних батьків. Держали вони худобу, мали землю, Стьопа працював будівельником. Одного літа поїхав на заробітки в Миколаївську область, в спеку захотів охолодитись в річці, зайшов у воду і впав, мабуть було хворе серце. Привезли його

хоронити в Дубровицю в закритій труні, довго шукали для цього транспорт, бо далеко було їхати. Сини Стьопи – Юра і Вітя гарні і розумні хлопці. Юра з дитинства марив професією, яку мав його сусід по Дубровиці Хребет, який служив в комітеті Держбезбеки. Пізніше, щоб мати вищу освіту, Юра закінчив інститут водного господарства, працював по спеціальності, разом з тим був співробітником обласного КДБ, пізніше працював в штаті цієї організації. Потім його перевели в Київ в центральний апарат комітету. Вітя був лагідним юнаком, хотів займатись бізнесом, але раптово тяжко захворів і помер. Похований у м.Тернопіль.

Багато теплих і добрих слів заслуговує син Серафима Гриша. Це чесний, працьовитий, хазяйновитий чоловік. Служив в Радянській Армії строкову службу в м.Вознесенську, демобілізувавшись, поїхав на роботу в м.Севастополь. Працював на номерному, закритому підприємстві, був одружений з дівчиною Валею, вона родом з Харківської області. Отримали вони квартиру в Севастополі, недалеко від Учкунського пляжу, добиратись з центра міста треба було катером від Графських воріт. Всі ми намагались його відвідати і позагоряти біля моря. Залишившись вдівцем, я також нав'язався Гриші і сказав, що хочу його відвідати. Він зразу згодився, хоч я знав, що в нього ціле літо не було відпочинку від постійних гостей. Провів я в Севастополі з дочкою Леною десь біля десятка днів. Гриша і Валя робили все, щоб ми були ситі, добре відпочили, відвідали історичні місця Севастополя. Зараз Гриша і Валя мешкають в м.Ізюм на Харківщині, в будинку Валіних батьків, які померли. Квартира в Севастополі залишилась їх дочці Анюті. Старша дочка Альона замужем, проживає в м.Ялті. Зі спогадів про Севастополь залишилось в пам'яті знайомство з кумою Гриші і Валі, одинокою, дуже симпатичною жінкою, яку звати Міла. Потім я її більше не бачив.

Дядько Данило і його дружина Ганна

Василиків син і мій дядя Данило, 1917 року народження, мав золоті руки до будь-якої роботи. Працював в будівельній бригаді колгоспу, потім став самостійно виготовляти шафи, буфети, дивани, модні на той час з горіховим облицюванням. Це він перейняв у свого швагра з Корця. Данило сам спланував і побудував хату, клуню, льоха. Все в нього виходило. Зразково був доглянутий садок і двір. Жінку Ганну мав з с.Бранів, дочку Євтуха. Дядина Ганька відносилась до нас прихильно. На фронті Данило був мінометником. Часто розповідав про тонкощі цього виду зброї. Казав, що розумні командири маскували міномети де тільки можна, а попався потім їм лейтенант-сержанта поборник військових догм. Він вимагав ставити міномети на найвищих точках, як цього вимагав недолугий статут. І тоді німці мали змогу безкарно їх розстрілювати прямою наводкою. Рядовий Кравчук Данило в результаті був поранений в коліно. Лікувався в госпіталі в м.Харків. В бесіді вже перед самою смертю розказав про цей період. Він сподобався лікарці, яка його виходжувала, вона запропонувала залишитись з нею в Харкові, пообіцявши відповідну довідку про інвалідність. Він відмовився, сказав, що має дружину і дочку. Лікарка розізлилась, виписала його ще недолікованим, після чого був зарахований в стройову роту. Бувало з нього кепкували, що так погано ходить, навіть підставляли підніжки. Данило був вище середнього росту, мав струнку статуру, неабияку міцність рук, лице приємне. Тож не давав спуску кривдникам. Навіть на нього одного разу нарався офіцер, який отримавши відсіч, намагався довести справу до військового трибуналу – напад на офіцерів тоді карався строго. Але обійшлося.

Після війни в сім'ї Данила і Ганьки народились ще дві доньки Марія і Зоя.

Зліва-направо: Ящук Микола, Мартинюк Микола-чоловіки Марії і Зої, куми Дмитро і Тамара, Марія, Зоя

Старша донька Віра захворіла на туберкульоз, лікувалась в тубдиспансері в Рівному. По віку з нею я був майже ровесником. Коли я вже був студентом педінституту під час відвідин її в лікарні, ми бесідували в сквері диспансера, вона вірила у ви здоровлення, але прожила недовго.

Підросли Маруся і Зоя, вродливі дівчата. Маруся почала зустрічатись з молодим лейтенантом Миколою Ящуком, який тоді екстерном склав іспити на офіцера. Вони побрались. Микола Ящук був з Осташівки з роду, як на них

казали, Сецьких. Його дід Сергій (Сецькій) все розповідав, що він працював в Межиричах в пана Стецького (так і став Сецьким – асимільовано від слова Стецький). Пізніше Микола кинув військову службу, став працювати в м.Рівне на вантажному автомобілі. Захотів будуватись, але земельної ділянки не виділяли. Якраз в той період посадили в тюрму декілька начальників земельного відділу міськвиконкому за хабарі. Зважаючи на те, що я був уже помічником голови облвиконкому, а Микола сином батька, вбитого оунівцями за те, що був головою сільради, вдалося вибити земельну ділянку на вулиці Вінницькій в Рівному. Таким чином він побудував розкішну за тих часів хату. В них з Марусею двоє дітей: Петро і Світлана. Петя закінчив інститут в м.Ленінграді, став інженером, добре розбирався в електроніці, одружився на дочці мого «кума» Дмитра Бондарчука – Лілії. Але Петро схибив, пішов проти батьківських традицій, попався в руки еговістів, запекло притримується їхніх догм. Ліля, не маючи свого «я», повністю покладається на чоловіка. Дочка Ящуків Світлана також має вищу освіту. Замужем вдруге, очолює зараз кадрову службу в Рівненському пенсійному фонді. Син Свети від першого шлюбу навчається в університеті в Польщі.

Данилова і Ганнина дочка Зоя закінчила інститут легкої промисловості в м.Херсон, працювала в бухгалтерії однієї Рівненської фірми, а коли у нас організовувався пенсійний фонд, я, будучи начальником обласного управління соціального захисту населення, запропонував Зої перейти в новостворювану службу, відтоді вона до кінця своїх днів працювала в фонді, спочатку бухгалтером, потім першим заступником начальника міського управління м.Рівне. Звільнилась з роботи дещо завчасно у зв'язку з поганим станом здоров'я, мала хвору печінку. Зоя була дуже красива, трішки повнувата, мала лагідний характер. Спочатку одружилась з Степанцем Олексієм (Оліком), в якого закохалась ще в шкільні роки. В них народився синок Валентин. Пізніше Зоя розійшлась з Оліком. Другим її чоловіком став Микола Павлович Мартинюк, розведений холостяк. В нього була дружина Валентина Бабешко, мали вони сина Петра. Бабешко В. була відмінним спеціалістом по пенсіях, працювала в нас в центрі по виплаті пенсій і допомог. Вже померла.

Микола пізніше, коли в мене народилася донька Катя, проявив ініціативу, щоб я взяв його за кума. Так і сталось.

Ходоса (так ми його звали між собою, тому що він був родом з с.Ходоси) мав незалежну вдачу, до всього відносився оптимістично, вживав багато матерщинних слів, але це йому сходило як «добрий день» сказати. Знав багато народних пісень, гарно співав тенором, а ще любив випити. Я дивувався, як організм може витримати таку кількість спиртного за один раз. Він міг годинами сидіти за столом і постійно підливав в рюмку горілку. Але останнім часом він уже часто говорив, щоб йому наливали не повний келишок, але все рівно для нього була нормою щоденна випивка. Потім постійно говорив, що має знайому жінку, яка лікує травами. Незадовго до

того, як захворів, вона йому порекомендувала випивати відвар з багна. Думаю, для того, щоб скоріше вилікуватись, він випив велику дозу цього зілля, казав, що вирвав. Потім раптово його побачили з жовтим лицем. Влаштували в онкодиспансер вже зовсім поживотілого. Через декілька днів він там і помер. Не дивлячись на це, він був чудовою людиною, мав пів міста знайомих, адже трудився у великих колективах, зокрема на мебельній фабриці, вийшовши на пенсію, займався збором макулатури. Коли питали де працює Микола, Зоя жартувала «на Корпорейшн Мотлох». Завжди мав при собі гроші, не шкодував на подарунки дітям. Часто влаштовував застілля вдома: зробив у времянці непогане житло, бо будинок передав Валентиновій сім'ї. Любили туди заглядати мої брати Степан і Анатолій. Поховали Миколу на кладовищі Тинного біля Зої.

Дядько Данило (справа), тітка Мар'я і її чоловік Ясько

Найменша дочка діда Василика Марія (Мар'я) весь час проживала в дідовій хаті. Ще малим я помічав, що до неї часто ходить сусідський хлопець Яків Митрофанів. Митропани, як на них казали, також мали прізвище Кравчук. Цікаво, що Кравчуки, які купили землю на Нараївці, були з різних місць, не були ріднею: дід Василь з Курозван, Василь Самострілець з Самостріл, Митрофан з с.Дуліби Гощанського району.

Перед самою війною Яків і Мар'я побрались. Якова забрали на фронт, він звідти не повернувся, загинув. Вже без нього народився їх син, якого назвали Дмитром (Мітя). Закінчилась війна, Мар'я жила з дідом в одній хаті, доглядала стареньких маму Євдоху і батька Василя. Євдоха померла зразу після війни, дід ще прожив до 1963 року. Одного ранку сказав Міті, що сьогодні помре. Так і сталось.

Я добре запам'ятав, як умовляв Мар'ю вийти за нього заміж Мучків Ясько (Іван). Був він з бідної сім'ї переселенців з Польщі, яких вивезли примусово в Україну, попали Мучки в Херсонську область, потім звідти втекли і прибились поближче до своєї Батьківщини, купили стареньку хату в с.Сапожин. Ясько

був сином першого чоловіка Мучихи, мав прізвище Адамчук. Не зважаючи на хвору ногу, багато рухався, працював, не лінувався. Щоб прогудувати сім'ю зайнявся охотою на зайців. Розмістив у лісі багато дротяних петельок, і майже щоденно ніс додому зайця, або навіть більше.

Тітка Мар'я раптово захворіла і прожила після цього недовго. Ясько ще тримався декілька років, займався пасікою, потім, коли став погано ходити, його забрав до себе в Гощу Мітя. Незабаром він також відійшов в інший світ. Мітя з жінкою Параскою (Пашею) має двох дітей: Васю і Наташу. Паша померла раптово вдома, сидячи за швейною машинкою. Вася закінчив військове училище. Потім проходив службу офіцером української армії в м.Стрій, а далі на Тучинському полігоні. Звільнившись з армії, деякий час був в міліції дільничним в селах Рівненського району. Наразі працює охоронцем в торговельних закладах. Наташа вийшла заміж в м.Коломию, де мешкає в даний час.

Сім'я Антона Василюковича.

На весіллі в с.Бокшин.

Стоять (зліва-направо): Петро, Василь, Іван, Степан, Анатолій.

Сидять (зліва-направо): Галя, Оля, батько, мати, тітка Антося, Маруся

Мій батько Антон Васильович, найстарший син діда Василя мав з моєю мамою найбільше дітей серед всіх Василюків – дев'ятеро. Першим народився у 1932 році Петро. Далі народжувались Ганя (померла дитиною), я – Іван, Василь, Оля, Міша, Анатолій, Степан, Галина, Марія.

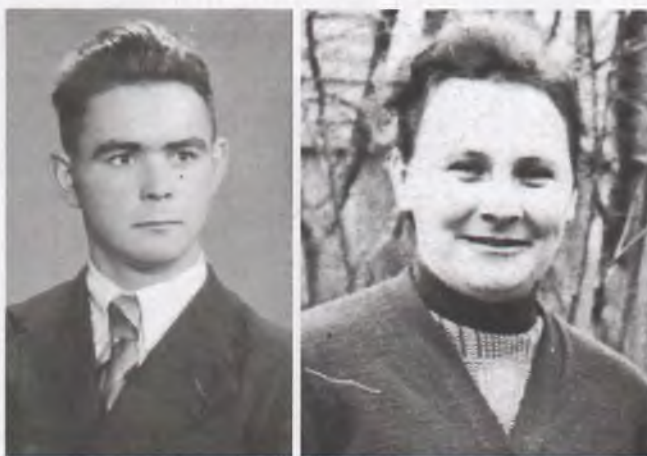

З братом Петром

Петро був надзвичайно відповідальний, ніколи нікого не обдурював. Був він невисокого зросту, чимось серйозним не хворів, статуру мав струнку. Правда на його розумових здібностях, думаю, відобразилось важке падіння з коня, удар головою. Науки йому давались непросто, але завдяки надзвичайній впертості, вчився він непогано. Міг допускати помилки у вимові окремих слів, що призвело, наприклад, закріпленню за ним серед насмішників

клички «Кабличка». Це сталося тоді, коли в школі почали вивчати табличку множення. Треба було йому раз сказати, що «Каблички він ще не вивчив», як став «Кабличкою». Був він слухняний, обов'язковий. Коли йому вчителька запропонувала вступити до Комсомолу, він, знаючи, що це смертельно небезпечно (тоді ще діяли бандерівці), як він казав, записався, але таємно. Тільки про це він мені зізнався набагато пізніше, коли це вже нікому не загрожувало. Мама його дуже любила, як старшенького. В армію його взяли у 1951 році. В цьому він був першопрохідцем для нас менших братів, які також відслужили в армії по три роки. Служба Петра проходила у місті Владивосток. Маючи гарний почерк і відповідну освіту (7 класів), більшість служби проходила в штабах на посаді писаря. Демобілізувався він у званні сержанта. У військовій формі виглядав надзвичайно струнким, швидким, мав симпатичне обличчя. Не забуду, як він з Іваном Ящуком, який також служив у Владивостоці і разом з Петром, демобілізувавшись, приїав в Острог, де я вчився в педучилищі, а Маруся – сестра Івана також туди поступила. Тоді Петя у військовій формі звернув на себе увагу багатьох дівчат педучилища. Він сам собі пробивав дорогу, хотів вчитись. Закінчив Клеванське училище механізації сільського господарства, вивчився на шофера. Закріпився на роботі в м.Рівне, їздив на грузовій машині – полуторці. Коли я після служби в армії всупив до педінституту, він мене всіляко підтримував, в нього можна було заночувати, щось поїсти, при моїй бідності це було не аби що. За дружину він взяв Лідію Михайлівну Загайчук, дуже амбітну особу. Народили вони дві дочки. Старша Томочка, впевнений отримала таке ім'я з моєї рекомендації. В той час я зустрічався з Тамарою, своєю майбутньою дружиною. Петрова старшенька в юності була надзвичайно гарненька, як лялечка, пізніше вона отримала вищу освіту. Вийшла заміж за Сашу Корольова, який був співробітником чекістської організації (зараз він є одним з керівників Рівненської фабрики нетканих матеріалів). В сім'ї Корольових дві

доньки Оленка і Аліна. Старша юрист, працює суддею, менша – студентка Острозької академії. Друга дочка Петра – Лариса була замужем за хлопцем, підшуканим для неї своєю матір'ю Лідою. Шлюб невдовзі розпався, але залишився з Ларисою синок Павло. Петро дуже любив онука. В Лариси виявились розумові проблеми. Через це їй важко влаштуватись на роботу. Правда, вона вміє гарно шити. Петро страждав від постійних «наскоків» дружини, це підточувало його нервову систему. В останні роки він вже дуже недочував, погано ходив. Коли він ще працював це ніяк не проявлялось. Він мав середню спеціальну освіту й працював на будівництві, був першокласним теслею, за що не брався скрупульозно доводив до ладу. Наприклад, коли потрібно було зробити ремонт в квартирі дочки Тамари (в Корольових) в м.Острозі, то він звідти не вилазив, поки все не підігнав до міліметрів. Останньою його роботою була посада інженера з техніки безпеки УПТК. Хвороба підступала до нього все більше і більше. Не міг він вживати спиртного, але дружина весь час твердила, що причина захворювання в тому, що він випив одеколон. Це звинувачення Петро відкидав, але марно. Він зовсім зліг і біля трьох років лежав нерухомо, їв і пив з ложечки. Помер Петя в жовтні 2011 року. Похований недалеко від брата Стьопи, який відійшов на рік раніше.

Брат Василь і його дружина Ганна

Брат Василь за мене молодший на три роки. Народився 8 травня 1939 року. Змалку був дуже крикливий, голос мав як свисток. Після закінчення 10-ти класів, вступив до інституту інженерів водного господарства, але довго не провчився, допустив академічну заборгованість і вимушений був кинути навчання. Став працювати в комунгоспі м.Рівне. Потім став слюсарювати і добився в цій галузі відмінних успіхів, став найкращим слюсарем по ремонту водогазових систем. Його високо цінували на роботі. Одружився з Ганною Корнійчук з с.Бокшин, сестрою Славіка, чоловіка сестри Олі. Таким чином наша сестра Ольга вийшла за Вячеслава Корнійчука, а наш брат Василь взяв сестру Вячеслава Ганю. Перша їхня дитинка Наташа померла ще маленькою.

Потім у них з'явилися діти – дочка Людмила і син Вася. Квартиру мали трьохкімнатну по вул. Дозорцевої, але спочатку жили в приватній хатині на вул. Дубенській. Військову службу брат Василь проходив в м. Львові у внутрішніх військах, в колонії охороняв засуджених. Така йому випала доля. Коли важко захворіла наша мати, Василь за нашим проханням, і з своєї волі, переїхав з жінкою в село, переписав на себе батьківське господарство, а також господарство тітки Степи, яка перейшла доживати свій вік в нашу хату. В кінці Вася з Ганею доглядали батька. Вася дуже любив сільське життя, намагався якось розбагатіти. Купив коника, зробив воза, придбав різний сільгоспреманиент. Це, мабуть, підірвало його здоров'я, він постійно обробляв великі ділянки землі, тримав корову, свиней і курей. Літо в нього складалося із косовиці трав, заготівлі сіна для худоби та іншої важкої сільської роботи. В загальному Вася мав добрий характер, але часом зривався і нервував, а це не йшло на користь. Він став хворіти, не прислухався до порад звернутись до лікарів. Потім зліг зовсім, переїхав з дружиною в м. Рівне до дочки Люди, де лежав хворий, йому ставало все гірше, потім діагностували йому рак. Ганя наполягла на тому, щоб він не лікувався в онкодиспансері, а порекомендувала якогось сумнівного лікаря з м. Корця, який давав рекомендації по телефону. Ми не втрутились в це «лікування», і Вася помер в березні 2009 року. Ганя продовжує літом проживати в Сапожині, а на зиму їде до дочки в місто. Вона дуже набожна. Мала брата Анатолія, який був спочатку шофером, а потім священником, нещодавно помер під час операції на серці.

Син Василя Вася (Василь Васильович) шоферує, живе у власній хаті в Тинному, має п'ятеро дітей.

Дочка Людмила закінчила водний і трудиться в обласному пенсійному фонді. Її син, а Василів онук Андрій має проблеми із здоров'ям, але навчається заочно.

Сестра Ольга з чоловіком В'ячеславом

Моя сестра Ольга Антонівна Корнійчук народилася 16 травня 1941 року, перед самою війною. Пам'ятаю її з того самого дня, коли нас німці гнали до школи з метою розстрілу. Тітка Мар'я якраз була у нас в хаті, коли нас грабували, і, не зважаючи на те, що вона жила в хаті, яка за їх рішенням не підлягала грабежу, а її мешканці розстрілу. Німці Мар'ю змусили іти з нами. Вона, як наймолодша несла тоді на руках маленьку Олю. Ще з дитинства Оля бралася за всяку роботу, допомагала мамі. Посватав її Славик (Корнійчук Вячеслав Адамович) з села Бокшин. Славик був музикантом сільського духового оркестру. Закінчивши курси трактористів, працював в колгоспі механізатором. Це був дуже кремезний чолов'яга, мав добре серце, поводився спокійно. Зразу після одруження він з Олею почав зводити свою хату в Бокшині поряд з видолинком, де протікала річечка. Місце для господарства і життя чудове – поряд берег, навпроти школа, недалечко крамниця. Головним був найдешевший на ту пору будматеріал – шлак, з нього робили пустяки (блоки), або прямо зводили стіни монолітним методом, засипали шлак в опалубку, додаючи цемент і інші в'язучі матеріали.

В їх сім'ї народилися три дочки: Маруся, Зоя і Оксана. Коли Маруся піросла переїхала жити в м.Рівне, працювала продавцем в їастрономі, проживала в моїй квартирі, потім вийшла заміж за Василя Сокотуна, надзвичайно порядного, розумного, працювнтого чоловіка.

Середня дочка сестри Олі – Зоя спочатку була одружена з Полюховичем Святославом. Зразу він проявив себе з найкращого боку, освоїв чимало будівельних спеціальностей. Потім виїхав на заробітки за кордон. Через деякий час від нього не стало надходити ніяких звісток, грошей не вислав, а потім і зовсім зник з поля зору. Коли вже його не чекали, з'явився, став багато

випивати, виносити з дому і і продавати на випивку речі. В результаті Зоя з ним розірвала стосунки, де він дівся потім ніхто не знає. В даний час Зоя працює в Польщі, одружилася вдруге.

Найменшенька Оліна доня Оксанка, яку так всі любили, в даний час мешкає в м.Рівне зі своїм чоловіком Володимиром. Мають діток.

Сестрин чоловік Славик Корнійчук помер раптово. В той день він працював на тракторі недалеко від хати своєї сестри Марусі, зайшов до неї на обід. Пообідавши, сів на порозі перекурити, там і впав за смерть. Стояла спека і на другий день вже важко було закрити кришкою труну, адже і при житті покійник був дуже огрядний. Так сестра Оля залишилася сама, але ще до цього часу тримає господарство: корову, свиней, курей та інше, хоч від роботи її зігнуло. Така вже вдача в неї.

Брат Михайло в армії Міша з сім'єю

Мій брат Михайло (Міша) народився в роки війни 25 серпня 1944 року, коли батько вже воював на території Німеччини.

Міша був високого зросту. Після служби в армії оженився з Тамарою, яка родом з села Блудів (Світанок). Міша працював трактористом в колгоспі. Поселилися вони разом з батьками в більшій кімнаті, прорубивши в стіні отвір для дверей, тобто мали окремих вхід. Вже потім, коли сім'я стала невпинно збільшуватись, Міша купив стареньку хатину Івана Жилюка, потім ми з ним організували перевезення матеріалу, купленого в м.Рівне старого будинку. З цього звели непогану хату в Сапожині, в якій сім'я його проживає і в даний час. В Міші дев'ятеро дітей: Оксана, Микола, Надя, Віра, Михайло, Люба, Лена, Іван, Маруся. Всі вони одружені, крім найменшого Івана. Оксана мешкає в м.Рівне з чоловіком Сашею і сином Вадимом. Микола, Надя, Віра, Люба і Михайло проживають в с.Довжки Славутського району на Хмельниччині. Лена проживає в Сапожині, а Маруся, вона надзвичайно вродлива, страждає від хвороби суглобів, проживає в батьківській хаті.

Брат Міша був дуже швидкий, енергійний, не лінувався працювати, але йому часто заважав вибуховий характер, міг накричати на старших і своїх батьків. Ця нестриманість, мабуть, відобразилась на здоров'ї. Він став скаржитись на болі, не хотів серйозно лікуватись, потім зліг, визнали в нього онкозахворювання, лікуватись було вже запізно, помер в серпні 2007 року. Він був заядлим грибником, знав в лісі де і під яким кущем ростуть гриби. Часто, навіть, знаходив такого рідкісного гриба, як гарап. Мені не вдавалось його знайти жодного літа. Міша мав надзвичайно красивий голос, гарно співав, брав підголоска. Любив жартувати.

Брат Толік і його сім'я: сини Олег і Саша та дружина Галина

Мій брат Анатолій (Толік) народився вже по війні 16 травня 1947 року. Він виріс спокійним, вродливим юнаком. Має хвилясте волосся, міцну статуру тіла. Закінчив училище механізації, працював трактористом, потім освоїв зернозбиральний комбайн, на якому працював постійно поки жив в селі. Переїхавши в Рівне, влаштувався на роботу на фабрику нетканих матеріалів, пізніше освоїв на ФНМ професію помічника майстра і вважався першокласним спеціалістом на фабриці. В позаробочий час займався ремонтними роботами. Після виходу на пенсію це стало його головним заняттям. Декілька разів виїжджав на заробітки в Тюменську область і Москву. Став відмінним муляром і штукатуром. Багато він зробив, допомагаючи своїй рідні в ремонті житла.

Зараз у віці 65 років ще продовжує трудитись на ремонтних роботах в одній будівельній бригаді. За дружину він взяв собі Галину Василівну Тишкун. В них народилось два сини – Олег і Олександр. Спочатку сім'я жила в будинку батьків Галини, потім отримали двокімнатну квартиру. Галіна мати Марія Мануїлівна свій будинок віддала своїм дочкам. Толік в своїй частині надбудував другий поверх, зробив відмінний ремонт і все своїми руками.

Син Олег жив в квартирі батьків, а зараз з дружиною і трьома дітьми мешкає у великому будинку у так званому «Царському селі». Олег довгий час працював на маршрутному таксі в місті, в даний час займається з батьком (Толіком) ремонтними будівельними роботами. Чомусь Олег зрадив релігійним традиціям свого роду, пішов у релігійну секту.

Молодший син Анатолія – Олександр мешкає в будинку батьків на другому добудованому поверсі. Дружина Саші відчужено поводить себе з батьками чоловіка (Толіком і Галею). Живучи, по суті, в одній квартирі, майже з ними не спілкується.

Олег має сина Олександра, який вже навчається в Київському університеті, доньку Христину ще школярку, і сина Данилка. В Саші одна дитина – дочка Софія, вона вчиться в школі.

Брат Степан в армії, з сином Сергієм і дружиною Валентиною

Настала черга розповісти про найменшого нашого **брата Степана**, доля якого нас всіх вразила своєю несправедливістю. Здавалось, він найміцніший і найздоровіший за всіх, а його не стало вже на 61 році життя. Коли я вже після сьомого класу поступив в Острозьке педучилище, Степанко мав лише біля трьох років. В дитинстві він всім дуже цікавився. Коли я, будучи вже солдатом, приїхав у відпустку з Далекого Сходу, то Стьопа вже був школярем і прискіпливо цікавився моєю службою в армії, фізично він був міцним юнаком. Після закінчення семирічної школи, він став навчатися в середній школі с.Русивель, що біля п'яти кілометрів від Сапожина. Цей шлях треба було долати туди і назад майже щоденно, рідко можна було під'їхати попутним транспортом. В армії він проходив службу в м.Баку. Додому він повернувся зміцнілим, помітно підріс. Поступив в інститут інженерів водного господарства, але не вистачило йому витримки, він залишив інститут і став працювати на будовах м.Рівне. А коли збудували в Рівному домобудівний комбінат, Стьопа там знайшов своє місце. Завдяки своїм здібностям, умінням працювати з людьми, він виріс до одного з керівників заводу, став начальником ремонтного механічного цеху (РМЦ). З своєю роботою він справлявся як належить, а цех цей був дуже складний, через нього проходила вся металічна продукція, в ньому виготовляли різні конструкції для будівництва житла в місті. Треба було добре розбиратись в кресленні,

тому що часто доводилось виготовляти вироби нестандартні. Стьопа був дуже щедрим, він нічого не шкодував для інших, хоч часом сам не мав простої викрутки. З цією роботою йому довелося розпрощатися тільки тоді, коли завод припинив своє існування, коли в результаті розпаду Радянського Союзу, його продукція попала в розряд неперспективних і шкідливих для здоров'я і т.д. Тоді Степану довелося сутужно, не було доброї роботи, а зарплату стали виплачувати від випадку до випадку. На той час він вже був одружений з Валентиною Омелянівною Васковець, яка була родом із далекого села Зарічненського району. В них уже був синок Сергійко. Сім'я бідувала, доводилось позичати гроші на харчі та інше. Добре, що в них уже була своя двохкімнатна квартира по вулиці Гагаріна. Коли Сергій, відслуживши в армії, повернувся додому, то виявилось, що він «постарався» в армії для свого здоров'я так, що довелося вишукувати кошти на ліки йому, а це у важкий період для сім'ї і було додаткове навантаження. Потім він поїхав в Іспанію на заробітки. Але й там не вписався в нормальний ритм життя, практично нічого не заробивши, повернувся назад додому. Знову потрапив в халепу. Тоді сім'я Степана вирішила купити дешеве житло в Тинному, а свою квартиру продати. Виручені кошти були витрачені на купівлю старенької хатинки, а решту на різні потреби. Ніколи Стьопа нікому про це не розповідав, переносив в своїй душі. До того ж, єдиний син не одружувався, а як хотілось вже мати онуків! А син виріс красенем, гарним, високим, міцним, але не обрадував батьків, лишивши їх без омріяного продовження роду. Але в нього є ще шанс порадувати маму. Для свого здоров'я Степан нашкодив багато сам. Скільки його просили кинути курити, але він, як і більшість людей з міцним здоров'ям, мабуть вважав, що йому нічого не зашкодить. Просили його всі не зловживати спиртним, але все марно. Захворів він раптово і страшно. Рентген, який він зробив, будучи на Півночі в Росії, був приголомшливим – пухлина на легенях, неминуха операція. Йому її зробили в м.Рівне, видалили одну частину легенів. Всі раділи, що він залишився живим. Життя ввійшло в звичну форму, жив, як і раніше. Правда, важкувато було дихати при навантаженнях. Але біда не забарилася, йому стало зле. Коли його оглянув той самий хірург, що робив операцію, то сказав дружині Валі і синові Сергію, щоб не витрачались на ліки, бо вже метастази пішли глибоко. Після цього він перебував на лікуванні в онкодиспансері. Нас не покидала надія на краще. Останній раз я його відвідав в палаті на День Конституції, потім мене змінила Валя, він уже погано дихав, міг тільки знаходитись в напівлежачому стані. Ввечері того ж дня, тобто 28 червня 2012 року подзвонив Толік, повідомив, що Стьопа помер. Сказали, що потрібно негайно забрати його тіло з диспансера, потім в довідці написали, що він помер вдома, їм не потрібна була правда, адже вона вплинула б на статистику лікування в онкодиспансері. Так закінчився життєвий шлях Стьопи.

Пастухи: Галина, Ваня, Анатолій

Сестра Галина Антонівна Кравчук (Пастух) народилася 23 квітня 1952 року, коли я вже закінчував Сапожинську семирічну школу. Що народилася нарешті дівчинка, найбільше була щаслива мама, а то все хлопці і хлопці. Галя бралася за жіночу роботу ще змалечку, заміняла хлопців на випасі худоби. Не знаю чому, але над нею висів якийсь фатум. Ще малою вона хлюпнула собі на лице кип'яток і рана довго заживала. Вже, проживаючи в с.Крупець, чогось попала під грузову машину. Коли Галя закінчила семирічку, мама попросила мене взяти її в Рівне, щоб тут вона закінчила 10 класів. Вдалося влаштувати її в клас з посиленням вивчення математики, але скоро з'ясувалось, що до цього предмету в неї немає нахилу, тож довелось перевести її в звичайний клас. Ще раз пересвідчитись в тому, що її переслідує невезіння довелось, коли настав час її вступу в ВУЗ. Треба ж було, щоб одночасно вступали до одного і того ж інституту (текстильного) аж три мої протеже: Галя, Зоя і Рая. Посприятити дівчатам взявся проректор інституту Борис Баховець. Зоя і Рая здали іспити, набрали необхідні бали, а моя рідна сестра Галя не дотягнула до необхідних балів, і я вже не міг нічого вдіяти. Було неприємно, але життя на цьому не кінчається. Довгий час вона працювала у центрі по виплаті пенсій і допомог, заробила стаж на пенсію державного службовця.

Чоловіком Галі став Анатолій Касянович Пастух. В них народились сини Олександр та Іван, донька Наталія. Наташа закінчила інститут інженерів водного господарства, працює землевпорядником, має двох дітей. Саша займається інкасацією грошей, Ваня – будівельник. Всі мають свої сім'ї і дітей.

Толя Пастух з Галею останніми роками більшість часу мешкають в с.Крупець Радивилівського району в хаті Толіних батьків.

Сестра Маруся з дочками Світланою і Танею

Найменша сестричка Маруся народилася, коли я вже був слухачем Острозького педучилища, 10 квітня 1954 року. Закінчила 7 класів, працювала в домашньому господарстві. Коли піросла, стала зустрічатися з хлопцем з сусіднього села Бранів Анатолієм Сидоруком. Всі брати Марусі відмовляли її не зв'язуватись з Подлєсним (сімейна кличка Сидорука), бо він не серйозний хлопець, відлюдькуватий, тупий і т.п. Але весілля відбулося. Народились у них дві дочки – Світлана і Тетяна. Дівчата красиві. Сім'я переїхала в м.Рівне. Проявилось те, чого ми боялись. Подлєсний став застосовувати рукоприкладство до жінки і до дочок. Маруся з ним розійшлася. Вона тоді працювала на «Азоті» в будівельній бригаді. Там вона зійшлася з Донковим Євгенієм. Женя зразу ввійшов у нашу сім'ю. Він був спокійний, доброзичливий, освідчений інженер. Спостерігалось, що у них з Марією була справжня любов. Анатолій Подлєсний в цей час вів незрозумілий спосіб життя і раптово помер.

Маруся виїжджала на декілька років на Північ Росії. Женя таксував на машині брата, з яким потім зіпсувались відносини і Женя з Марусею повернулися в Рівне. Женя серйозно захворів. Йому ставало гірше і гірше, лікарі визнали рак, врятувати не вдалось і він відійшов в інший світ.

Марійка продовжувала їздити в Росію на заробітки. Останнє місце роботи було у Воронежській області. Але сталося те, що з багатьма українськими заробітчанами в Росії. Схема проста. Спочатку за роботу платили невеличкий аванс, а потім продовжували чекати виплати заробленого і працювали далі, а борг зростав. Юридичного захисту не мають, адже найняті на роботу нелегально, тобто порушують закони Росії. Але прозріння все не приходить, іншого виходу немає, як на все плюнути і повернутися додому. Така доля найменшої нашої сестрички. В даний час Маруся знову їздить на роботу на Північ Росії.

Другий син Антона Василюковича – Іван, тобто я.

Студент інституту (1963 рік)

Щоправда, другою дитиною, яку народила наша матуся, була дівчинка. Її назвали Ганею. Але Ганя померла ще немовлям. Отже, серед живих дітей в нашій сім'ї я вважався другим після брата Петра.

Народився я, згідно запису у метриці. 20 жовтня 1936 року. Метрику мені вже виробили в ЗАГСІ с.Гощі після війни, з наших же з Петром слів. Пізніше мати казала, що я народився напередодні Івана Богослова, тобто 8 жовтня. Але в документах залишилось 20 жовтня. Моє життя проходило в чотирьох державах, хоч на одному місці. 3 роки прожили в Польщі до 1939 року, потім в Радянському Союзі, з 1941 по 1944 рік під німецькою владою в період окупації, а з 1991 року в державі Україна.

З моїм братом Петром ми змалечку жили дружно, ніколи не бились. Потім разом ходили у школу. Петро, правда, був в старшому від мого класі. Ходити в школу я почав в період німецької окупації. В школі була одна вчителька, полячка. В класі на покуті висіла ікона. Тоді не вдалося навіть закінчити першого класу. Школу прикрили. В перший клас я знову пішов, коли прогнали німців, у 1944 році. Вчився я добре, правда не був відмінником, але являвся твердим хорошистом. До здачі екзаменів ми готувались разом з Петром на траві в холодку під деревом. Батьки не заважали, але інколи заставляли виконувати ту чи іншу роботу. Бувало і так, що батько знімав папругу і грозився нам, як він казав «учителям». Проте в пам'яті моїй не залишилось спогадів про лупцювання когось із нас. Але дисципліна була у всьому.

1952 р. Випуск 7-го класу Сопожинської семирічної школи

При закінченні сьомого класу у директора школи Кур'ята Івана Гнатовича, який викладав математику, склалось враження, що з цієї дисципліни я один з найкращих учнів випускного класу. Він порекомендував моїм батькам, що я повинен вчитись і далі. З моїх однокласників: Міші Скиданюка, Міші Артем'юка (Круца), Наді Котюк (Бедрички), Ніни Сміховської та інших вчитись пішов тільки Микола Харитонюк. Ідею поступати в педучилище подав мені знайомий хлопець з сусіднього Браньова Грабовський. Таким чином ми вдвох завезли документи в Острозьке педагогічне училище. Грабовський провалився на вступних екзаменах, а я пройшов все успішно.

**На початку навчання в Острозькому педучилищі у 1952 році
з другом Мішою Макаруком**

Потім я здивувався, що протекцію мені склав Кур'ят І.Г., який був добре знайомий з провідним викладачем училища математиком Олександром Семеновичем Коберником. Кур'ят і Коберник були інтелігентами старого загартування. Їхній інтелект відчувався в усьому – освіченості, поведінці, культурі в побуті. Коберник О.С., хоч і був офіційно тільки викладачем математики, але нас юнців найбільше навчив як жити, прищепив нам правила поведінки, як здороватись, як відповідати на привітання, як тримати

ложку, виделку і т.п. За царизму він служив у Петербурзі в смоленському полку, в який підбирали тільки брюнетів, з носами горбинкою, відповідного зросту. О.С. часто перераховував нам царські полки, що служили при дворі імператора Росії, знав їхні особливості. Коли він поховав дружину, то обов'язково щонеділі і літом і зимою покладав на могилу букет квітів. На таких прикладах ми виховувались. Вчився в училищі я нормально, два рази на рік ми складали екзамени, мої оцінки були «5» і «4», від цього залежала стипендія, хоча б одна трійка позбавляла слухача училища стипендії. Одного семестру, вже на третьому курсі я здав екзамен по психології на трійку і лишився на півроку стипендії, але викручувався як міг. Допомогло те, що мені доручили продавати талони на обід в столовій училища, за це я мав право на безкоштовний щоденний обід. Якогось карбованця я мав від бідних батьків, економив на всьому, часто обходився без вечері. Жили ми з моїм другом Макаруком Михайлом Даниловичем на приватній квартирі, яку оплачувало училище. Міша був родом з с.Гремяче, що зовсім близько від Острога, тому часто міг відвідувати батьків і дещо приносив з продуктів. Часом перепадало і мені, інколи на чай запрошувала нас і хазяйка квартири Рима Шашкова.

Ми страшенно гордились, що навчаємося в такому старовинному місті, як Острог, знали його історію, відвідували музеї міста. Хоч містечко було маленьке, але нам здавалось, що воно одне з визначних міст. Вперше в житті я там закохався в однокурсницю Галину Яківну Іванченко. Ми навіть вже цілувались. На четвертому курсі перед самим закінченням училища наші зустрічі обірвались, моя Галя стала зустрічатись із сином завуча училища, я розумів, що я – сільський хлопець, програю йому і шансів повернути її прихильність не маю. Але ж, щось в неї, як і у мене в серці ще жевріла теплота від наших стосунків. Декілька листів від неї я отримав вже на службі в армії та її фото з таким підписом: «Память людская, память не вечная, мне трудно писать, есть память иная, память сердечная, о ней я хотела сказать».

Училище я закінчив літом 1956 року, отримав направлення на роботу у Володимирецький район, там райвно мене послало в початкову школу с.Нетреба. Село і школа маленькі, всього два спарені класи, тобто вчитель мав півкласу первачків і половину третьокласників, інша вчителька, вона ж директор школи мала 2 і 4 класи. Але я в той час чекав виклику з острозького військкомату, щоб іти в армію. Через місяць я отримав повістку.

Проводжали мене в армію з дому в с.Сапожин. Батько повіз мене возом навпрошки в Острог. Потім нас новобранців відправили на пересильний пункт в м.Здолбунів. Зі мною був призваний і Льоня Ільчук, з яким ми разом вчилися в педучилищі. Сформували команду з хлопців деяких західних областей України, завантажили нас в довжелезний ешелон, в товарні вагони і рушив поїзд в далеку дорогу. Вперше я побачив вечірню Москву, столицю нашої країни. Пересікли європейську частину Росії, проїхали міст через Волгу,

але це був ще не кінець, розпочалися гори Уралу, їдемо далі, вже і Сибір, міста Омськ, Новосибірськ, Красноярськ, ріки Об, Єнісей, Лена, Іркутськ з Ангарою. Цілий осінній день поїзд їхав біля озера Байкал, раз навіть зупинився біля озера, ми вмились байкальською водою. Потім були тунелі байкальських гір, довелось подихати димом паровоза, що накопичувався в довгих тунелях, потім було місто Чіта, а там Забайкалля, Монгольські пагорби, далі місто Улан-Уде і найбільш морозне містечко Сковородіно. Доїхали до Хабаровська, а там наймогутніша річка Амур, вразив своєю довжиною міст через цю ріку. Везуть далі, не знаємо куди, сержанти, що нас супроводжували вміли тримати язика за зубами. По дорозі двічі в Омську і Новосибірську влаштовували нам помивку в банях, прожарювали нашу одягу від паразитів. Спали ми на нарах чотирьохосних вагонів, які були влаштовані в двох кінцях вагону, підстилкою була солома, посередині вагона знаходилась пічка-буржуйка. Відсипались скільки хотіли, різались в карти, шашки, шахмати. Єдиною роботою було чергування на кухні спеціально обладнаного вагона, часом по черзі на зупинках бігали за вугіллям для буржуйки. На одній зі станцій сталась трагедія – загинув під колесами поїзда супроводжуючий нас сержант. Я бачив його відрізану голову, яка набрякла до великих розмірів. Його прізвище пам'ятаю і зараз, хоч пройшло вже 57 років. Це був хлопець з Ростовської області, прізвище його Семенов, по приїзді в часть він мав демобілізуватись, їхати додому. Вічна йому пам'ять.

Нарешті прибули в кінцевий пункт, в селище Гродеково біля китайського кордону. В дорозі були 21 добу. Говорили хлопці, що мабуть будемо прикордонниками, але нас оприділили в мотострілецький полк, в піхоту. Коли спитали, хто грав на духових інструментах, то поскільки я грав на трубі в училищі, то мене записали в полковий муз взвод, але спочатку треба було пройти курс молодого бійця в піхотній роті.

Я – солдат (1958 рік)

З місяці довелось вчитись шикуватись, займатись стройовою ходьбою, озяблими пальцями виконувати команди «заряджай; цілься», лежачи на пронизливому вітрі, відчути, як в обличчя січуть мілкі камінці, схоплюватись о 6 годині ранку по команді «підйом», вибігати роздітими до пояса на мороз з вітром, робити фіззарядку, бігати. Коли вже прийняв присягу перевели мене до музикантів. Там життя було набагато краще: ганяли гами на трубах в класі-студії. Потім вчились муз грамоті, вивчали марші і інші мелодії, взагалі виконували все, що необхідно. Але настав день, коли надійшла команда готуватись до дислокації полка. За короткий строк полк з усією технікою – танками, гарматами та іншою зброєю і всім майном аж до маленького гвіздка був готовий до завантаження в ешелони. Сказали, що передислокуємось на відстань біля 300 кілометрів, ближче до Хабаровська. Особливо важко йшло завантаження танкового і артилерійського батальйонів. Розвантажились на маленькому полустанку села Сібучар, за два кілометри від станції, полк зайняв місце, яке раніше експлуатувала інша військова частина. Все було в жалюгідному стані, довелось обладнувати палаткове містечко, для музвзвода дали два намети. Потім на період ремонту казарм, полк відправили на військові маневри в сопки. Там пробули на маневрах до кінця літа. Коли повернулись в Сібучар і поселились в окремих будинок для оркестру, матрац, набитий соломкою і подушка з сіном, чисті простині здалися нам пуховиками.

Я (в центрі) з улюбленим музінструментом альтом

Музвзвод був дружним колективом. Це ленінградці – трубач Вітя Головачов, тубіст Рома Мінков, віртуоз гри на корнеті – ростовчанин Женя Сквородов, баритоніст-зверхстрочник Віктор Іванович, кримчаки Володя Капшитар (тубіст, баяніст), Едік Курилович, Валя Славкін, Олександр Корват, здібний трубач Льоша Хамов, тенористи Мокашов і Хома, гобоїст Женя Шаповалов, кларнетист Вася Бутяєв, валторніст Сюня Шестаков, два юнаки – сини полку та трубачі зверхстрочники Кеша Кузнецов, Віктор Горват та інші.

Наш оркестр у вихідні дні грав на танцях на станції Лазо (за легендою там спалили в паровозній топці С.Лазо). Від нашої казарми до с.Лазо була відстань біля 2 кілометрів. Це давало якусь розрядку в одноманітному

солдатському житті, можна було потанцювати з дівчатами, завести з ними дружбу. Вже потім, коли мене обрали секретарем комсомольської організації, доводилось заслуховувати і журити хлопців, що бігали за 2 км вночі у самоволку до дівчат в Лазо. Особливо це стосувалось Хамова Льоші, симпатика, якого любили дівчата. Як секретар комсомольської організації не раз брав участь в комсомольських конференціях нашої Тихоокеанської дивізії (це про неї пісня «По долинам и по взгорьям шла дивизия вперед»), яка відбулася в м.Бікін, бував і в штабі дивізії у Волочаєвському містечку м.Хабаровськ. Я намагався бути дисциплінованим воїном, нагороджувався грамотами, цінними подарунками, особливо дорожив фотографією на фоні розгорнутого прапора полка і 10-денною відпусткою додому.

*Найвища нагорода мотострільця полку:
«За отличные успехи в боевой и политической
подготовке и примерную воинскую дисциплину
награждаю личной фотографической карточкой
при развёрнутом знамени части рядового
Кравчука Ивана Антоновича». Командир в/части
35236 полковник Ходуненков. 17 ноября 1958 года*

В таку далеку дорогу командування полку шукало як здешевити витрати на проїзд (це майже 11 тис. км). Така нагода трапилась, коли формувався ешелон для демобілізованих хлопців з України. Мене оприділили, як музиканта, горністом, тобто в руки горн і в дорозі грати сигнали для посадки у вагони, прийому харчів і т.д. По прибутті ешелону до Харкова, далі вже добирався додому самостійно. Батьки були дуже раді, братик Стьопа сильно подорослішав, дуже всім цікавився (на жаль він пішов з життя у 2010 році). З відпустки повертався пасажирським поїздом, попутником виявився сержант з Корця Володя Радковський, який служив біля оз.Хасан. Після армії ми з ним підтримували зв'язки, але, на жаль, Володя вже помер. В армії диригент нашого музвзводу Марат Мусійович Свірщик, до речі музикант з великої літери, дав мені рекомендацію до вступу в партію. В той час я дійсно був впевнений, що бути комуністом це велика честь, адже туди приймали кращих з кращих, а я ж був всього навсього рядовий солдат. Це вже зараз я вважаю, що верхушка цієї партії узурпувала всю владу в країні, і тепер зовсім не сприймаю нинішню Компартію України, в її діях немає нічого людського, один «треп» у виступах її лідера Симоненка П.М. А тоді я був радий, що став кандидатом в члени КПРС. Літом 1959 року на третьому році служби ми з моїм другом Ільчуком Льонею, який служив в полковій школі нашого полку, вислали документи до вступу в Рівненський педагогічний інститут. І ось уже в

кишені наказ про демобілізацію, проїзні документи. Але під ранок того дня, коли треба було їхати додому, оголосили в полку тривогу. Довелося їхати з взводом в пункт збору полку. Звідти вже вдень мене відпустили і я поїхав в казарму за своїми речами, але по дорозі в дощову погоду, автомобіль, в кузові якого я їхав, пішов юзом в канаву і перевернувся, я випав в грязь. Але залишився неушкодженим. Їхали ми з Далекого Сходу з Льонею 7 діб. В Москві пересіли на поїзд до Києва, сфотографувались на Красній площі. В Києві повештались по місту, дійшли до Дніпра, було душно, хотілось покупатись, але патрулі не пустили по пішохідному мосту на пляж, то ми знайшли глухе місце і там таки покупались.

В інститут ми вступили успішно на філологічний факультет з співами і музикою. До хлопців з армії тоді ставились з повагою. Вибрали ми російське відділення, адже тоді в Союзі загальнодержавною мовою була російська, тому вчителі російської мови могли працювати на всій території «великой и необъятной». Вчився я з великим задоволенням, отримував стипендію та й додому їздити було зручно. В групі у нас навчалось біля 30 студентів, з них хлопців було всього 6 чоловік. Це я, Льоня Ільчук, Аркадій Турчинський, Стах Котовський, Льоня Стукало, Ігор Окопний, потім Ільчук перевівся на заочне відділення, а до нас по переводу прийшов з Дніпропетровського університету

Сергій Мельничук (він двоюрідний брат Леоніда Макаровича Кравчука, першого президента України). Я обрав для навчання музики баян, ось його і освоював, але не дуже успішно, грав на трубі в інститутському духовому оркестрі, співав в одному з академічних хорів. Багато взяв для себе від викладачів: професора Наумова К.В., кандидатів наук Хромова Г.В., Бувальцевої Л.П., композитора Каганова М.І. та інших. На протязі всього

навчання в інституті був старостою групи. Найкращі спогади про друзів студентів, крім хлопців, залишились про Мартиненко Марію (потім вона стала моєю кумою), Квартенко Шуру, Кожем'якіну Ніну, Шахову Ріту, Вишнякову Алю, Люду Кириченко. Найміцніші стосунки залишились з Леонідом Івановичем Ільчуком. Він хрестив мою дочку Лену, а я – його сина Вітю. На третьому курсі 1 травня я пішов в парк на танці і зустрів свою долю. Запросив на танець чорняву дівчину, потім ще декілька разів танцювали і познайомились. Це була **Тамара**.

В кінці вечора вона десь зникла. Коли закінчились танці, вийшовши в парк, я її там також не виявив. Вирішив пройтись вул.17 вересня (зараз Т.Чорновола), то побачив її, що йшла сама, потім провів її додому. З тих пір ми почали зустрічатись. Тамара була уродженкою Смоленської області Росії. До Рівного приїхала нещодавно, проживала у сестри Люби, влаштувалась на роботу в трест столових і ресторанів м.Рівне.

Смоленці, Костромичі, Житомиряни.

Мати Тамари – Марія Опанасівна Арлащенко, батько – Петро Тимофійович Белозьоров. Одружившись, вони залишили свої прізвища: Марія Опанасівна залишилась Арлащенкою тому, що Белозьоров був з багаті кулацької сім'ї і над ним нависла загроза репресії сталінського режиму, могли конфіскувати все майно і вислати в Сибір. Арлащенкови теж були не з бідного роду. Батько Марії працював в м.Москві, займався торгівлею. Сім'я Марії Опанасівни проживала в селі Ново-Язиково Дорогобузького району, працювали всі в колгоспі (потім село перестало існувати, люди переїхали в сусіднє село Пушкіно). Народилося у них 5 дочок: Ніна, Люба, Тоня, Поліна і найменша Томочка в 1939 році. Коли розпочалась війна у 1941 році, Петро Тимофійович пішов на фронт і додому не повернувся, сім'я отримала повідомлення, що він пропав без вісті.

Старша Нінка, від природи хохотушка, з молодшими сестрами Любою і Тонею змушені були виконувати оборонні роботи на копанні протитанкових ровів, зазнали нападу фашистської авіації. Коли Ніна піросла, вийшла заміж за офіцера армії Миколу Івановича Комарова. Коля був невисокого зросту, дуже симпатичний, стрункий, пропорційно скроєний. Коли вже Микола дослужився до капітана, його перевели у військову частину, що дислокувалась у м.Рівне. Жили спочатку на найманій квартирі, потім біля військових складів, де служив Микола, звели для своїх офіцерів двоповерховий житловий будинок поруч зі складами на березі річки Устя, недалеко від залізничного вокзалу. До себе в Рівне Комарови забрали Любу, сестру Ніни. Тоня поїхала шукати роботу в м.Клайпеду, портове місто Литви. Потім туди взяли Поліну і Томку. Там Поліна вийшла заміж за свого односельця Василя Агафонов. Спочатку вони жили в квартирі сестри Тоні і Івана Дудків, було тісно і Поліна з чоловіком переїхала жити в м.Алатир, що в Чувашії, де тоді жив брат Василя Агафонов. Пізніше туди переманили Тамару, яка там прожила недовго, бо ладу в сім'ї Агафонових не було. Тим часом, Люба в Рівному вийшла заміж за прапорщика Пархоменка Віталія Семеновича, який розлучився з першою дружиною. Пархоменки одержали однокімнатну квартиру з загальною кухнею. Потім у 1961 році туди переїхала з Алатиря і Тамара. До того будиночка, де вона тоді жила, я перший раз її провів з танців. Тоді я вже закінчив другий курс інституту. В м.Рівне також переїхала мама Тамари Марія Опанасівна, яка взялася доглядати сина Пархоменків маленького Сашу, а Тома перебралась в квартиру Комарових. Працюючи економістом в тресті столових і ресторанів, вона поступила на заочне відділення Донецького інституту радянської торгівлі, філіал якого тоді

був у Львові, а потім в Києві. Тоня тоді вже була замужем за Дудком Іваном Борисовичем, уроженцем м.Волчанська Харківської області, він працював в торговому порту матросом.

Декілька слів потрібно сказати про сім'ї сестер Тамари, які потім стали моїми родичами.

Комарови: Ніна, син Володя, Микола Іванович

Комарови. Старша сестра Ніна була дуже вродлива, мала міцну статуру, завжди весела, юмірна, хлібосольна, любила жартувати над собою. Її чоловік Микола симпатичний, простий хлопець. В той час він уже мав звання капітана, був енергійним, компанійським, правда, забагато курив, як він казав «Тільки папиросы Беломор-канал». Він уродженець м.Мантурово Костромської області, де жили його мама, брат Сергій і сестра Аня. Інша сестра – Валя була замужем за військовим внутрішніх військ Олексієм Мартьяновичем. Часто Микола Іванович розповідав, що Олексій служив в Кремлі, в охороні самого Сталіна. Мартьянович був коренастим, маленького зросту, але, мабуть це влаштовувало Сталіна, який також був приземкуватим.

Ми з Комаровим любили ходити на футбол, брали з собою «чекушку» і нам було добре. Микола з Ніною дали прихисток всій родині Арлащенкових, які поступово переїхали в наше місто. Перший рік після одруження ми з Тамарою також проживали в їхній квартирі. Помер Микола раптово, на ходу за кермом своїх «Жигулів». Було це так. Погрузивши в багажник картоплю і овочі зі свого городу, не доїжджаючи до асфальтової дороги, з ним сталося лихо, раптом він схилився на Ніну. Некерована машина продовжувала рухатись. Завдяки тому, що дорога пішла вгору, вона заглохла. Так закінчився життєвий шлях дорогого всім Комарова. Його сини Володя і Юра вирости славними хлопцями. Вова закінчив Кам'янець-Подільське військоve училище. Там одружився з Машею, яка мала сина від першого шлюбу. Багато років Володя Комаров був командиром військової частини в м.Корсаково на Сахаліні, в кінці служби перевели його в Прикарпатський військовий округ, в м.Рівне, де сім'я отримала квартиру. Мали вони з Машею спільного сина. Звільнившись з армії, Вова працював в міському управлінні зв'язку,

скаржився, що болить горло. Що це результат отруєння меланжем – топливом для ракет, яке зберігалось в його частині, коли він служив біля м.Полонного Хмельницької області, і користуючись тим, що він командир часом заходив без противогазу в склади з тим паливом – меланжем, і все це призвело до невиліковного захворювання. Помер він уночі у сні.

Юра Комаров був любимчиком мами. Ніна Петрівна звала його «мой петушок», готувала йому смачненькі страви. Закінчив Юра інститут інженерів водного господарства (водний), працював на заводі тракторних запчастин, де в той час також трудився його батько Микола Іванович у відділі кадрів заводу. Дружина Юри, Наташа його однокурсниця по інституту, родом з м.Сарни. В них народилось двоє дітей – син Діма і дочка Саша. Дімка, граючись, необачно впав з велосипеда, вдарився головою об асфальт, став хворіти і через деякий час помер. Дочка Юри Саша разом зі своєю мамою проживають у квартирі Комарових. Ще при житті Ніни Петрівни, у неї з невісткою Наташею не склалися відносини. Ніна стала хворіти, страждати морально і померла. Юрка також захворів. Він знав, що в нього рак і скоро помре, але переносив все в собі, не панікував і також відійшов за межу життя. Так не стало Комарових. Без них світ уже не той.

Пархоменки. Чоловік Любові Петрівни Арлащенкої Віталій Семенович Пархоменко 1929 року народження. Місце проживання його родини с.Русанівка Радомишльського району Житомирщини. Люба була його вже друга дружина. Віталій Семенович мав зріст вище середнього, симпатичний, розважливий. До нього любили звертатись за порадою, особливо жінки. Вітя мав особливий талант автомобіліста. Своїми руками сам з усякого залізничця

зібрав автомобіль типу ГАЗ – 67, потім вдосконалив його і переробив на ГАЗ – 69. Сам склав і мотор і ходову частину автомобіля. Мав він веселу вдачу, змолоду любив застілля, намагався «накачать» гостей. Служив він старшим прапорщиком у військовій частині урядового зв'язку (вч – високочастотного). Люба була кравчиною, працювала в ательє пошиву одяжі. Пархоменки мали гарну дачу в Новій Українці. Захворіла Люба раптово, незабаром злягла і не приходячи до пам'яті, померла.

Саша і Наташа Пархоменки

Родили Пархоменки двоє дітей, сина і дочку. Саша закінчив Київське військово училище зв'язку, потім одружився з дівчиною Тамарою з Дніпропетровської області. Останнім часом він працював в облвійськкоматі м.Смоленська в Росії, в даний час на пенсії.

Наталія Пархоменко вийшла заміж також за військового Олександра Млодзяновського. Поки що діток їм Бог не дав. проживають вони в родовому гнізді Пархоменків на вул.Дубенській. Віталій Семеновия мало що не дожив до 80 років. Після смерті Люби обвінчався з жінкою, своєю землячкою з Русанівки, в яку, видно таємно був закоханий, перейшов до неї жити, але невдовзі вони розійшлися і Вітя повернувся в свою квартиру, де живе дочка Наташа з чоловіком. Віталій Семеновия затіяв капітальний ремонт своєї кімнати і в цей час наступила його смерть. Він приймав будматеріали, заточився, впав і все скінчилось.

Дудко. Волчанський Іван Борисович Дудко був чоловіком Антоніни Петрівни Арлащенкої. Зустрілись вони в м.Клайпеді, там одружились і створили сім'ю. Іван був чоловіком шубурним, не завжди був стриманим серед людей, особливо за межами своєї домівки в Клайпеді. Коли гостював у

рідні в м.Рівне, любив «піддати» і його тягнуло на нестримані жарти, особливо любив зачіпати дівчат своїми жартами. Але на нього не ображались. Це був весельчак, дорожив сім'єю і дітьми. В них з Тонею було дві дочки – Раїса і Галина. Іван Борисович у війну служив у військовій частині, мав статус учасника бойових дій, як ветеран війни. Пізніше влаштувався на роботу в Клайпедському порту і згодом став моряком риболовного флоту. На БРМТ (великий (большой) морозильний траулер) ходив в море електриком корабля. Нерідко вахта продовжувалась майже півроку, ходив по всіх морях Атлантики. Найбільше часу проводили біля берегів і в портах Африки. Ваня мав золоті руки. У вільний від вахти час в'язав із капронових ниток сітки (авоськи), пояси для штанів. А яку смачну рибну ковбасу привозив додому! Сам її на кораблі робив з найкращих пород риби, яка потрапляла в сіті. Потім ці ковбаски піддавались глибокій заморозці. Частина зароблених коштів моряки отримували бонами, за які в спеціальних магазинах можна було купити дефіцитні товари. Тоня, хоч і його часом стримувала, але все ж таки видно любила і цінувала.

Старша їх дочка **Рая**, познайомившись з рівнянином Вадимом Проніним, вийшла в Рівному за нього заміж. Закінчила вона текстильний факультет херсонського інституту, який був переведений з м.Рівне в Херсон. Довгий час Рая працювала на льонокомбінаті майстром. Народила вона сина Олега. На жаль, сімейне життя дало тріщину. Вадим не витримав тих привілеїв, які надавали молодій сім'ї з Клайпеди Раїни батьки. Він облінівся, більше відпочивав, ніж працював. В результаті сім'я розпалась. Вадим захворів, помер. Рая змушена була звільнити житло, яке належало Проніним і поселилась в кімнаті сімейного гуртожитку. Потім, коли льонокомбінат перестав працювати, виїхала на постійне проживання в м.Луганськ, де і зараз мешкає.

Дочка Дудків – Галя з сім'єю в м.Клайпеда в 1983 році (сім'Петрових)

Менша дочка Івана і Тоні Дудко – Галя проживає в м.Клайпеда, її чоловік Саша Петров трудиться в портових організаціях, останнім часом, коли Литва стала членом ЄС, він виїжджає на роботу за кордон. Їх синок Слава вже оженився, також їздить на заробітки в інші країни.

Іван Борисович допускав безпечність, не беріг себе при житті, так і помер. Коли він на своїй дачі побачив вогонь на газовому балоні, замість того, щоб тікати, про що йому кричали сусіди по дачі, почав збивати полум'я з балона, який вибухнув і не стало на цьому світі доброї, цікавої людини.

Рівне. Поліна з Віталіком і Сергієм та Ірочкою (приблизно 1968 рік)

Агафонові. Поліна Петрівна Арлащенкова стала дружиною Василя Агафнова. Як потім казали, її застерігали, що він із складної сім'ї, але так сталось. Сім'я з Клайпеди переїхала жити в м.Алатир Чуваської автономної республіки Росії. Іван Дудко говорив, що в Клайпеді в Агафонових не було житла. Поліна була першокласним бухгалтером, її дуже цінили на роботі, але змушена була їхати з чоловіком в Алатир. Там вони поселились в якийсь старий будиночок. Поліна народила двох синів – Віталіка і Сергія. В порівнянні з тим, як вона жила в Клайпеді, у великому портовому місті, в захолусті її життя склалось тяжко і матеріально і морально. Потім Агафонові покликали до себе з Клайпеди і Тамару. Поліна виділялась серед людей своєю добротою, дуже мелодійним голосом. Потім вона, після того, як

побувала у рідні в м.Рівне, а Васька розволочився, став вести розгульне життя, тримав дружину в постійному страсі, їй довелося готуватися до втечі таємно. Одного дня, коли Василя Агафопова не було вдома, Поліна з двома маленькими дітьми сіла в поїзд і поїхала в м.Рівне, бо була впевнена, що тут їй допоможуть. Так і сталося. Комарови і Пархоменки її приютили, знайшли роботу в бухгалтерії льонокомбінату. Від комбінату пізніше вона отримала двохкімнатну квартиру. Старший син Поліни Віталій одружився з дівчиною Лідією, яка родом з Київської області. Син Віталіка Олег став першокласним спортсменом з велосипедних гонок. Пізніше Віталій з Лідією розлучився і виїхав з Рівного, кажуть знаходиться в Росії. Сергій має за дружину Олю з Сарненського району. Поліні Петрівні ще в сімдесятих роках зробили операцію, в неї був рак грудей, тому прийшлося видалити одну молочну залозу. Після того вона видужала і ще довго працювала, але ця хвороба нікого зовсім не відпускає. Полі зробилося знову зле, хвороба напала на другу залозу. Вона знала, що помирає, просила, щоб її поховали біля матері - Марії Опанасівни. Заповіт її було виконано, її могила поряд з могилою сестри Люби, за кілька метрів від могили матері. Її син Сергій з дружиною Ольгою продали квартиру в місті і купили хату в селі Гориньград перший, де і зараз проживає. Дружина Віталіка Ліда вдруге вийшла заміж.

Інші деталі про рідню моєї нової знайомої Тамари намагатимусь розповідати по ходу спогадів.

Тим часом наші зустрічі з Томою продовжувались. В цей час я познайомився з Комаровими, Пархоменками і Марією Опанасівною, мамою моєї дівчини. Спочатку свою маму Тома мені відрекомендувала своєю тіткою. Потім з цього ми довго сміялися. Баба Маша, як її всі називали, виявилась приємною, доброю жінкою, що приїхала з далекого російського села. Вона швидко адаптувалась в українському місті, не мала проблем з розумінням української мови.

Побрались ми з Тамарою у 1962 році. Весілля було 15 липня. Погода стояла тепла, сонячна. Зареєстрували нас в ЗАГСі, який тоді розміщувався в невеликому будинку на вул.Леніна (нині 16-го липня), що стояв поряд з управлінням Рівненського відділу львівської залізниці. Цю подію святкували в

квартирі у Комарових по вул.Кіквідзе. Мої батьки приготували м'ясні страви, для чого закололи свиню. Робила ковбаси, сальцесон, паштети, печене м'ясо майстриня своєї справи Степа Сецька з Осташівки (вона обслуговувала багато святкових подій в селі і в нашій сім'ї). грошей ні в мене, ні у моїх батьків не було. Разом з ріднею Тамари організували багатий стіл. Тоді я вперше познайомився з Тамариними родичами. Приїхали з Клайпеди її сестра Тоня з чоловіком Іваном Дудко, з Чувашії – сестра Поліна з чоловіком Василем Агафоновим. Присутнім на весіллі був директор тресту столових і ресторанів міста Тамарин шеф Естерман Абрам Фоміч з дружиною, мої тітки і дядини Параска, Марійка, Тамарини подружки – Марійка Кудрик і Ганя Братасюк, мої друзі – студенти Вася Гуліновський, Льоня Стукало з своєю дружиною Танею Смішною, брат Петро з дружиною Лідєю, найменша сестричка Маруся та інші, приблизно 40 чоловік.

На нашому весіллі 15.07.1962р. Зправа наліво: мама Уляна, дядина Марійка, я, Поліна, Тамара, тітка Параска і гостя

Правда, підвели мої колеги по студентському оркестру. Обіцянку грати у мене на весіллі виконав лише Вітя Карячкін (пограв трохи на баяні), потім танцювали під музику радіоли, найбільше запам'ятався танець «Гусачок». Директор тресту Естерман завіз велику дерев'яну бочку пива з насосом, яку поставили при вході в квартиру і охочі, проходячи поруч, могли напампувати собі кухоль пива. Ця процедура вносила відповідну розрядку. Смішив гостей Іван Дудко, який повторював: «Кормите сельских, городские нахалы себя не обидят» і т.д. Після застілля майже всі ночували у Комарових, нам молодим поставили розкладушку в коридорі (тоді не було заведено наймати номер для молодих в готелі, це вважалося розпустою). Весілля продовжувалось три дні. Коли мої тато і мама збирались їхати додому в село, мама попросила дати трішки грошей з перепою, хоч на дорогу. Такі вони були бідні, але все, що могли віддали на весілля (горілку, м'ясне та інше). До цього часу мені стає соромно, що я їм так мало допомагав. Приблизно через тиждень ми з молодою дружиною поїхали в село, де також продовжились весільні застілля. Але це вже була своя сім'я.

Ми були щасливі. З першого вересня ми продовжували навчатись – я на третьому курсі інституту, Тамара – заочно в Києві. В той час всіх студентів направляли в сільські глибинки для роботи вчителями в школах, це вважалося проходженням педагогічної практики. Мені дісталася семирічна школа в с.Кам'янка Сосновського району (нині це село Вільхівка

Березнівського району). Викладав я там в 5-7 класах російську мову і літературу та співи, керував сільським хором. Тамара була вже вагітною, але не пропускала навчальних сесій в інституті в м.Києві. Розрахунок був на те, що вона здає сесію і їде додому в кінці березня 1963 року, а там будуть роди. Перед її останнім екзаменом я збирався їхати в Київ і разом з вагітною дружиною приїхати додому. Вранці 6 квітня на зупинці я очікував автобуса, щоб їхати на вокзал, до мене підійшла Ніна Комарова і поздоровила з дочкою. Отже, мої плани мінялись. Я поїхав в Київ. В родильному будинку (Печерському) мене, звичайно, не пустили до породіллі, тільки й те, що обмінялись записками. Другий раз поїхав в Київ через тиждень і ми вже втрюх повернулися в Рівне. У Томки залишився ще один не зданий екзамен. Треба було знову їхати в Київ, знайти того викладача і здати йому екзамен. І от ми знову втрюх їдемо поїздом в Київ. Поки Тамара здавала екзамен на квартирі викладача, я сидів з маленькою Ірочкою (так ми вже звали нашу доню) і гойдав її на руках, замотану в пелюшки. Тома успішно здала екзамен і ми направились поїздом додому

Закінчив я інститут літом 1964 року. Дали направлення на роботу в ближній Рівненський район тому, що моя сім'я жила в м.Рівне і мене не направили в далекі поліські райони. Завідуючий Рівненським райвно Ганжа порекомендував роботу завідуючим сільської школи в с.Бичаль. Це приблизно на відстані 30 км від міста. Я почав ждати направлення, але справа затягувалася, так як місце ще не було звільнене директором тамтешньої школи, я через день навідувався в райвно, мене годували «завтраками». Потім Люба Пархоменко домовилась через знайому вчительку Геру Ніну Карпівну, щоб та допомогла. Ніна Карпівна, добра знайома директора школи-інтернату м.Рівне Литвина Віталія Павловича, склала мені протекцію і я влаштувався на роботу в цю школу-інтернат вихователем, потім крім того, ще мав декілька годин вчителя малювання. Вів шкільний хор, потім був акомпаніатором хору на баяні. Було багато мороки з вихованцями. Вони майже всі були з неблагополучних сімей і потрібно було постійно їх наставляти, прищеплювати правила доброї поведінки.

Прийняв я 5-ий клас і з ними вже дійшов до 7 класу, коли мені запропонували перейти на партійно-радянську роботу. Я довго не роздумував, адже там могли забезпечити квартиру. В той час я з Тамарою і Ірою проживали в найманій квартирі, в кімнатці біля 14 кв.м. з клопами, без зручностей, куди ми поселились відразу, коли я став працювати. Спочатку запропонували іти інструктором міськкому партії, але перевагу віддали іншому, також вчителю, а мені порекомендували роботу в облвиконкомі. Так я опинився на радянській роботі. В той час голова облвиконкому підбирав собі помічника. Але потрібно було мене перевірити на здатність працювати в апараті обласного державного органу, тому зарахували мене на посаду інструктора оргінструкторського відділу. Перевірка на придатність до роботи

в найвищому в області державному органі була різноманітна: перш за все – це здатність мислити, писати документи і виступи, вміння вести себе в будь-якій ситуації, в т.ч. в стані алкогольного сп'яніння. Заворг Ю.В.Велігоцький садив мене в свій автомобіль і пропонував розслабитись на природі, брали ще когось з його знайомих і намагались мене «накачати». Пройшовши всі випробовування, я був призначений помічником голови облвиконкому Новаковця Степана Денисовича. Я до цього часу вдячний долі, що мене звела з цією людиною.

Степан Денисович – це глиба великого розуму, досвіду, вихованості, вродливий чоловік. Найголовнішим моїм завданням було – підготовка доповідей і виступів голови, щоденне доповідання про надіслані на його адресу документи і листи, регулювання роботи управлінь і відділів, які за розподілом обов'язків між керівництвом виконкому покладалось на голову, зокрема органів внутрішніх справ і інших силових структур. Доводилось вникати і в умови життя сім'ї, щоправда більше цим займався начальник загального відділу Сіпайло В.В., референт по торгівлі Скоблюк Я.О. Готувати виступи було дуже складно. Все починалось з окреслення теми виступу, на якій мові – українській чи російській його писати, підготовки першого варіанту, що закінчувалося словами С.Д. «Виступу немає, потрібно переробити». І перероблялось все спочатку. Як правило, після другого і третього варіантів, та ж картина. Після цього сам Новаковець починав підказувати, що він хотів сказати, на чому акцентувати увагу. Наставав момент, коли він говорив: «Виступ є, але треба вставити в текст «бомбочки». «Бомбочки» – це в основному яскраві цитати з газет чи літератури, які викликали пожвавлення слухачів. Мені потрібно було знайти, де припасувати ці «бомбочки» в готовому тексті виступу. Бувало, що появлялась «бомбочка» прямо напередодні виступу, за якусь годину, півгодини. Тоді найважче було знайти місце для її вставки. Передруковувати сторінки вже було пізно, тому доводилось вставляти «бомбочку» від руки.

Я з приємністю згадую працівників апарату облвиконкому. Це в своїй більшості були розумні, досвідчені керівники, знавці тих галузей економіки, які курували. Заступниками голови тоді були Заєць Омелян Корнійович (сільське господарство), Клименко Василь Якович (промисловість, будівництво), Красиленко Захар Кузьмович (торгівля, освіта, культура), секретар виконкому ради Захарченко Іван Петрович (депутатська робота, керівництво апаратом облвиконкому). «Зубрами» своєї справи були референти, вони ж помічники заступників голови – Гладков Іван Тимофійович, Біла Георгій Матвійович, Скоблюк Ярослав Олександрович, «охоронець таємниць», зав.таємною частиною, колишній партизан Кавера Іван Михейович. Своїм «хресним батьком» я вважав завідуючого оргвідділом Юрія Васильовича Велігоцького, толкового ерудита, якого потім перевели на роботу в апарат Верховної Ради України і який хотів, щоб я також переходив

туди, він посприяє, але я чомусь тоді «здрейфив» і відмовився. Інструкторами оргвідділу працювали Богданов Іван Омелянович, Бринза Микола Васильович, Костючок Олександр Денисович, Марчук Леонід Федорович та інші. Бухгалтером працювала Вакулінська Олександра Василівна, канцелярськими працівниками були Нікітчук Валентина, Тележинська Людмила, Петрушевська Людмила. Майже їх всіх вже немає на цьому світі. Потім до апарату прийшли Остапчук Іван Тимофійович, Нощенко Микола Петрович та інші.

Розміщувався облвиконком в двоповерховій будові по вул. Словацького. Потім, коли збудували нове приміщення обкому і облвиконкому, ми переїхали в нові кабінети, більш сучасні, з новенькою обстановкою. Почав хворіти Степан Денисович, надірвав серце, коли почав бігати за методикою книжки «Біг ради здоров'я». Все частіше лежав в урядовій лікарні «Феофанія» в Києві. Тим часом на партійних зборах мене обирають секретарем первинної організації апарату облвиконкому, це було в той час, коли С.Д. лікувався в Києві. Якби він був на місці цього не допустив би, але так тоді настояв Качур В.З., що став першим заступником голови замість О.К.Зайця, який вийшов на пенсію. Качура В.З. нам заслали з Вінницької області, він там був першим секретарем Бершадського райкому партії, мав звання Героя Соціалістичної Праці. Це був дуже амбітний чоловік. Маючи, мабуть, фактично початкову освіту, намагався у нас в області захистити кандидатську дисертацію за допомогою «друзів», які понаїхали в область з різних регіонів України, отримували відрядні, безкоштовно харчувались, пригощалися в колгоспі «Зоря комунізму» і т.д. Про освіченість Качура В.З. може все сказати лише така резолюція на одному з документів: «Тов. Гризун (замість Резун), тов.Макогон (замість Мацигон) розсмотрите, доложите обылісполкому.» І таких «шедеврів» було безліч. Пізніше, коли Качура В.З. вигнали з області, першим заступником голови став Єршов Аркадій Віталійович, який до цього був першим секретарем партії в Сарненському районі. Це був порівняно ще молодий для цієї посади чоловік, мав дуже добру пам'ять, вмів швидко складати доповіді і виступи, але кар'єра для нього була понад усе. В період занепаду Радянського Союзу він пробився в народні депутати України і деякий час був Міністром Соціального захисту населення України. В той час прийшли і нові заступники голови виконкому Чернолоз Степан Агійович, Кисіль Михайло Єлісеєвич, секретар облвиконкому Янушевський В.Д. Пішов на пенсію С.Д.Новаковець. головою ОБК обрали Прищепу Петра Купріяновича, який до цього був першим секретарем Корецького райкому партії, потім секретарем обкому партії по сільському господарству. Дійшли чутки, що до мене придивляється Панасенко Т.І., перший обкому і хоче запросити до себе працювати його помічником, бо його помічник Федоряко В.О. виходить на пенсію. Але раптом я почав помічати, що до мене стали ставитись якось по-іншому.

Одного дня Прищеп П.К. закликав до себе в кабінет і сказав, що я не можу працювати в апараті облвиконкому, бо виявилось, що мої два дядьки були в бандерівцях, хоч як я доводив, що вони нікого не вбивали, а один з них – Степан працював, не скривався і його вбили, невідомо хто. Але ці доводи були «гласом вопиющего в пустыне». Проте, мені запропонували іншу роботу. Що ж тоді сталось? Була відома практика, коли будь-якого працівника, якого запропонували на роботу в облвиконком чи обком, обов'язково перевіряли органи КДБ. Свого часу, коли мене брали в облвиконком, в моїй біографії нічого такого не виявили, але, коли мою родословну почали знову просіювати на право працювати в обкомі партії, виявили «факти» моєї неблагонадійності через дядьків. Пропрацював я інструктором оргвідділу ОВК і помічником голови майже 14 років, не мав жодних зауважень. Навпаки, був нагороджений медаллю «За трудову доблесть» та іншими відзнаками, але це не брали до уваги. Добре, що у 1967 році мені виділили трьохкімнатну квартиру, хоч сім'я тоді складалась з трьох людей і можна було виділити на таку кількість жильців 2-х кімнатну, але тоді Тамара вже чекала другу дитину, і зважаючи на це на вулиці Московській, 57 (тепер Ст.Бандери) ми вселились в новеньку трьохкімнатну квартиру. Це була для нас колосальна подія – окремо своя кухня, спальня, дитяча кімната, зала. 5 червня 1968 року у нас народилася ще одна донечка Леночка.

Мене перевели на роботу в обласний відділ соціального забезпечення на посаду заступника завідуючого. На співбесіді в міністерстві перший заступник міністра Стаднюк Д.П. висловив побоювання, що я не знаю роботу будинків-інтернатів для ветеранів. Коли я йому сказав, що я декілька років працював в школі-інтернаті і маю уявлення про інтернат, тоді він погодився дати добро на моє призначення заступником завідуючого Рівненським облсоцбезом. Потім пройшов співбесіду у міністра Лук'яненко Олександри Михайлівни. Це була дама строгих правил, дуже симпатична, і по-моєму, дуже намагалася підкреслити свою жіночність перед молодими чоловіками. Її в Міністерстві всі боялись, намагалися не потрапляти їй на очі. Проте, було прикро, коли настали часи демократії, і треба було звітувати по питаннях соцзахисту, особливо по пенсіях, вона всіляко уникала виступів і посилала у Верховну Раду доповідати по соц.питаннях когось із своїх спеціалістів. Наприклад, коли розглядалось питання про пенсійну реформу, то там доповідав начальник управління Міністерства, навіть не міністр чи заступник, бо вони були прив'язані у своїх виступах до написаних текстів, а тут вже все було по-іншому. Здається, на цьому ґрунті вона підірвала своє здоров'я і померла ще порівняно молодою.

В облсоцзабезі по розподілу обов'язків між начальником і заступниками, я займався роботою будинків-інтернатів, персональними пенсіями союзного, республіканського і місцевого значення, організовував роботу апарату соцзабезу і закріплених за мною районних і міських управлінь. Завідуючим

обласним відділом був тоді Сущевський Лавр Лонгінович. Це був розумний, добрий чоловік, інтелігент, скромність в роботі і побуті для нього були над усе. Його кохання і підтримка один одного з дружиною Регіною, викликали у всіх захоплення і повагу. Після виходу Л.Л. на пенсію, ми підтримували зв'язок з цією зразковою сім'єю. Першою померла Регіна, але на загальний подив, Лавр швидко оговтався і закохався в сусідку, але вона не захотіла з ним одружуватись. Коли він помер, то похоронили його поруч з дружиною. У Сущевських було два сини, якими вони дуже пишалися. Олег був російським дипломатом, працював першим секретарем посольства Росії в Чехії, мав сім'ю в Москві. Менший син Володя – авіатор, мав звання полковника, службу проходив у Львові в Прикарпатському військовому окрузі. Красень Олег раптово захворів на невідому хворобу і зовсім втратив волосся на голові, розійшовся з дружиною, потім вже, будучи звільненим з дипломатичної служби, помер.

Після Лавра Лонгіновича виконуючим обов'язки, а потім завідувачим облсоцзабезом призначили мене. Коли відділ перейменували на обласне управління соціального захисту, мене призначили начальником управління. Керуючи цією галуззю, я основну увагу приділяв поліпшенню роботи будинків-інтернатів, поліпшенню пенсійного забезпечення. Зокрема, вдалося знайти в Росії документацію типового будинку-інтернату для престарілих і інвалідів. Заклали ми в області такі нові корпуси в Урвенському, Мирогощанському, Заборольському будинках-інтернатах. Вдалось мені до виходу на пенсію, домогтися здачі в експлуатацію житлового корпусу в Заборольському психоневрологічному жіночому інтернаті, звести такий же корпус в Мрогощі, який вже потім так і не був закінчений повністю. Також і не закінчили будівництво корпусу і в Урвенній. Серйозне поліпшення умов проживання було проведено в Дубенському чоловічому інтернаті, в Острозькому жіночому психоневрологічному інтернаті, де директором довгий час працював мій друг по педучилищу Макарук Міша, який збирався у 1996 році відмічати своє 60-річчя, але раптово помер, не доживши до ювілею декілька днів.

Відкриття урочистого пленуму на честь 25-річчя обласної ветеранської організації. На передньому плані голова обласної Ради Кічатию Ю.С. (5.04.2012р.) країні зправа Олійник О.К., зліва Прищепя П.К.

Мені також довелось організовувати створення в області нової тоді структури – пенсійного фонду, який згодом переріс в солідну самостійну структуру. Приємно сьогодні згадати тих моїх працівників, з якими вирішували всі питання соц.захисту населення в області. Це – мій земляк із Сапожина Скоблюк Ярослав Олександрович – начальник центру по нарахуванню і виплаті пенсій, це – Ольга Яківна Гуменюк – заступник по пенсіях і допомогах. Особливо велику допомогу в роботі надавала Олійник Ольга Костянтинівна – перший заступник начальника управління, яка до цього була начальником управління соцзахисту в м.Рівне. Із задоволенням згадую директорів будинків-інтернатів – Кисиля Михайла Антоновича з Мирогощі, Ястремського Віктора Сергійовича (Забороль), Яковця Володимира Олександровича (Дубно), завідуючих районними соцзабезами – Данилець Ганну (Володимирець), Лицеюк Марію (Костопіль), Васильєву Ангеліну (Березне), Марчука Петра (Костопіль) та багатьох інших.

На пенсію мене «виштовхав» Сорока М.П., який був головою обласної держадміністрації, заради того, щоб я звільнив місце для його протеже Сладковського, який після Макарука працював директором будинку-інтернату в Острозі.

Так я став пенсіонером. Спочатку, після звільнення не знав куди себе подіти. Будував плани на майбутнє. Сил і фізичних і моральних було багато. Вирішив, що треба зайнятись викладацькою роботою, адже за плечима був досвід керівної і соціальної роботи. Влаштувався в інститут, який створювався в Рівному. Цей заклад мав займатись навчанням молодих інвалідів для оволодіння ними професії соціальних працівників. Тимчасовим керівником була жінка далека від науки і без досвіду керівної роботи. Походив я в цей інститут, але без толку, без заробітної плати. Довелось розпрощатись з цією роботою. Потім мене запросили на профспілкову роботу в профспілку «Солідарність» по типу модної тоді поліської профспілки. Пробув я там декілька місяців, разом з такими ж неуками, як я, навіть загітували з десятків організацій, щоб перейшли під крило нової профспілки. Потім стало відомо, що цю «Солідарність» організували в Донецьку і що вона скидається більш на шахрайську. Заробітку майже ніякого. Довелось з ними розпрощатись. Будучи начальником обласного управління, я був обраний членом президії обласної ради ветеранів. То ж мені почали нав'язувати пропозицію, щоб дав згоду на обрання керівником ветеранської організації області. Я деякий час вагався, але потім вирішив спробувати, хоч сподівався, що мене заболотують на пленумі. Та за мене проголосувала переважна більшість членів ради на пленумі. Правда тоді маленька купка людей, як виявилось комуністів, які хотіли обрати свою людину, покинули зал. Так я став керівником Рівненської обласної організації ветеранів України. В Києві мене затвердили членом Ради ветеранів України, а пізніше членом президії цієї Ради. Найпершим моїм кроком роботи головою обласної ради ветеранів стало організаційне зміцнення всіх ланок

обласної організації. Потрібно було розібратись з структурою, налагодити чіткість виконання функціональних обов'язків, дотримання статутних вимог, відповідністю займаємих посад головами районних і міських рад, слід було спланувати роботу, розподілити обов'язки між своїми заступниками, відповідальним секретарем, налагодити бухгалтерський облік, ведення документації, забезпечити друкування документів і т.д. На наступному етапі постало питання навчання кадрів, перш за все голів рай(міськ) рад ветеранів. Вирішили проводити навчання на базі районних рад з виїздами на місце. Для цього необхідні були кошти, які можна було віднайти тільки в мізерному бюджеті, які виділяла нам обласна Рада, просити райони частину витрат брати на себе. Перше ж виїзне навчання-семінар, проведене у Володимирецькому районі показало, що це дуже ефективна форма оволодіння ветеранською роботою, що краще раз побачити, ніж сто разів почути. По-друге, люди познайомились з поліським краєм, чудовим озером Біле, атомною електростанцією, музеями району, первинними ветеранськими організаціями. В наступні роки такі семінари ми організували в Дубенському, Рівненському і Гоцанському районах на базі госпіталю для ветеранів і т.д. Особливо слід відмітити семінар в Зарічненському районі з культурною програмою біля озера Нобель. Я вдячний долі, що у мене були чудові помічники-однодумці, це перший заступник голови Жук Василь Антонович, який мене в свій час переконував стати керівником обласної ради ветеранів, це і заступник Боган Анатолій Федорович, а пізніше його на цій посаді були Бачманюк Анатолій Андрійович і Пивоварчук Федір Павлович, відповідальними секретарями були такі поважні люди, як Білошицька Катерина Аврамівна і Тишковська Галина Семенівна. З особливою теплотою хочу сказати про найпрацьовитішу, талановиту, досвідчену свою колегу – першого заступника голови Олійник Ольгу Костянтинівну. Вона моментально бралася за вирішення будь-якого питання, завжди давала слушні поради. Їй можна було довірити будь-яку справу і бути певним, що не підведе. Я себе завжди почував у безпеці, завдяки досвідченому «міністру фінансів» – бухгалтеру Шахрий Вірі Іванівні, яка ні разу не підвела з використанням коштів.

Підводячи підсумки ветеранського періоду роботи, який зайняв біля 12 років життя, не можна не відмітити задоволення від того, що в цей час багато пізнав нового, побачив красоту України, її столиці Києва, перлин Криму, Одеси, що спілкувався з такими людьми, як Герой України Герасимов Іван Олександрович – генерал Армії, зустрічався з Президентами і Прем'єр-міністрами України і іншими видатними людьми, працював з такими керівниками ветеранських організацій, як Дяк І.Т. (Володимирець), Грищенко М.О. (Дубно), Карпенюк Р.І. (Зарічне), Кушнір І.Л. (Кузнецовськ), Музичук Л.О. (Гоща) та іншими. В цей період мене відзначено високими урядовими нагородами: орденом «За заслуги», грамотами кабміну України і Верховної Ради. Навчався ветеранській роботі у США і Німеччині.

Моя сім'я.

Звичайно, наснагу в роботі надавали мої рідні. Дружина і дітки. Це було понад усе. Я їх любив і цінував.

Моя перша дружина Тамара була дуже працьовита, педантично відносились до наведення порядку в домі. Все в неї повинно було блищати. Вона дуже любила приймати гостей, незалежно від того чиї це родичі, пригощати їх всім, що мала. Я часто ловив себе на тому, що вона володіє якимось даром все вгадувати, від неї нічого не приховаєш. Вона передчувала якусь біду. Коли ми вперше зайшли з нею в нову квартиру на Проспекті Миру. Вона чомусь раптово жахнулась і сказала, що злякалась. Мені потім подумалось, що вона відчула, що прийшла в те місце де мала незабаром померти.

Це була цілісна особистість. Строго за всім слідувала, її дуже поважали на роботі, за рік з простого економіста вона доросла до посади начальника економічного відділу. Томка дуже любила своїх дочок, вони завжди були акуратно одягнені, охайні. Ірочка росла послушною дівчинкою, не була капризною. Щоправда, в неї проявилась риса непослуху в перехідний період в 10 класі. Тоді вона намагалась поступити так, як хотіла, але цей період швидко пройшов і вона знову стала послушною і доброю дитиною.

Літо 1968 року було погожим і теплим. 4 червня пізно ввечері в Тамари почалися позови, треба було йти до лікаря. Вона вирішила їхати до родильного будинку тролейбусом. Я хотів її супроводжувати, але потім дійшли висновку, що саму залишати вдома п'ятирічну Ірочку не можна, і я повинен лишитися з нею, а Тамара поїхала тролейбусом сама. 5 червня сонячним ранком я пішов до родильного будинку, там мені сказали, що моя дружина народила дівчинку. В перші секунди я не повірив, адже ми очікували, що народиться син. Але скоро я відчув себе щасливим, що маю другу доньку-крихітку. Добре пам'ятаю той день, коли її забрали з роддому, як я взяв це миле дитятко на руки, вдивлявся в курносеньке личко і був дуже щасливий. Назвали дочку Оленкою (Леночкою). З перших днів Леночка вражала своєю добротою, не варакузила, з нею все було просто. Хресними взяли Льоню Ільчука і Тамарину сестру Поліну.

Ми були щасливою сім'єю. Разом відпочивали на природі. Коли наставало літо їздили всі відпочивати на турбазі Біле Озеро, туди добирались літаком-кукурузником. Льоту було всього хвилин 30-35. Декілька разів їздили відпочивати в Клайпеду і там загоряли в дюнах біля Балтійського моря. Тоня і Ваня Дудко приймали нас як найдорожчих родичів. Супроводжували на паромі на Куршську косу. А там пляжі на Балтиці. На Білому Озері мої дочки навчилися плавати, збирати білі гриби, чорниці. Часто ми їздили на відпочинок в село Сапожин до батьків. Моя мама в такі дні була щаслива, пригощала всім, що було в хаті найкращого, варила прекрасну грибну юшку,

пекла пироги, ліпила вареники. Ми гуляли в запашному яблуневому саду і в лісі, який знаходився поряд з нашим садком.

Багато приємних спогадів про постійні гостювання в сім'ях Тамариних сестер Комарових і Пархоменків, їх гостювання в нашому домі. 1 травня було днем народження Миколи Комарова, отже, після першотравневої демонстрації ми йшли до Комарових. Тато Тамари – Белозьоров Петро Тимофійович пропав без вісті на фронті, тому в день Перемоги йшли з колоною на Дубенський військовий меморіал. А потім по традиції заходили до Пархоменків, які жили в тому районі. Піднімали тост за загиблих на війні і за Тамариного батька. Нерідко гостювали в мого брата Петра, який пригощав фірмовим напоєм – горілкою «петровською», яку сам виготовляв. В цей час у Петра з Лідою було вже дві дочки – Тамара і Лариса.

Так і жили, здавалось, безхмарно і щасливо. Але біда підкралась несподівано. Одного разу, коли ми приїхали з пляжу біля моря в Клайпеді, Тамара поскаржилась, що на сонці буцімто відчула щось подібне до щипка в області верхньої частини грудей. З того часу вона частіше скаржилась, що в тому місці з'являються неприємні відчуття, а пізніше з'явилась маленька гулька. Ми поїхали до облікарні, щоб її оглянув лікар. Місцеве світило – хірург Боровий Є. оглянувши пухлину, запропонував її видалити, сказав, що нічого страшного в цьому немає. Порадившись, ми вирішили, що краще не втручатись і не різати грудей, але це, мабуть, була наша трагічна помилка. Захворювання ускладнювалось і гуля все збільшувалась. Лікарі порадили поїхати в Київ, в інститут онкології на консультацію. А там коновали заморочили голову хворій і взяли пункцію, тобто грубо втрутились в організм. Після цього затвердіння почало розпливатись. Постало питання робити операцію. Дехто рекомендував їхати в Ленінград, бо там комусь з ровенчан зробили вдалу операцію. Але вирішили шукати можливість кваліфікованої операції на місці. Домовились з місцевим світилом Барановським Г.М. він зробив складну операцію, тобто ампутував праву молочну залозу повністю. Але вже нічого не допомогло. Почали з'являтися нарости на ділянці, де була зроблена операція, у хворої почали боліти ноги, вона вже майже не пересувалась. Тома вже сама зрозуміла, що скоро все скінчиться. В ніч на 9 травня вона добре спала і вранці сказала, що може вже почнеться одужання, але це було дане Богом полегшення перед смертю. Прийшли до нас Ніна Комарова, Пархоменки, згадали, що сьогодні День Перемоги, за це підняли на кухні келихи вина. Всі розійшлись по домах, а Тамарі ставало все гірше. Від виклику швидкої вона відмовлялась, але потім, вже під вечір попросила викликати швидку, бо стало важко дихати. Лікарі привезли подушку з киснем, але дихати ставало все важче. Попросила через силу: «Где мои дети?». Зайшли в сльозах дочки. Останні слова помираючої були: «Береги детей. А вы, доченьки, слушайте папу». Діти вийшли в другу кімнату. Я нахилився над важко дихаючою. Так продовжувалось ще декілька хвилин.

Потім дихання перейшло в хрипи, і Тома замовкла з широко відкритими очима. Було все скінчено, її не стало, я закрив їй очі. Покликали сусідів, відправили померлу в морг міської лікарні. Похорони відбулися 12 травня 1980 року. Ще встигла приїхати з Клайпеди сестра Тоня. Зібралось дуже багато людей: з системи громадського харчування міста, приїхали найнятим автобусом з с.Сапожин батьки, родичі, сусіди. Все навкруги було встелено тюльпанами. Писати про це зараз надзвичайно важко, а як було страшно тоді! Залишились ми з Ірочкою і Ленкою сиротами. Я ходив на роботу, а діти в школу. В Іри вже був випускний клас, а в Лени – п'ятий. Іра з перших днів після поховання матері заявила, що вона буде виконувати всю домашню роботу. Так і сталось. Через деякий час, коли перестала кровоточити душа, мене стали турбувати дзвінками різні вдовички, але я знав, що то не зовсім щиро. Яюсь, ідучи з ринку з покупками, я завітав по дорозі до кумів, в них в той час продовжували обмивати квартиру по вул.Шевченка. В той день, 1 червня 1981 року, у кума була його двоюрідна сестра Оля, яка працювала в міській лікарні медичною сестрою. Там ми з нею познайомились і почали зустрічатись. Проти мене вона була значно молодша, але мала вже біля тридцяти років. Ми з нею дійшли висновку, що підходим один одному. Коли стало відомо, що вона чекає дитину, а я на той час вже холостякував 5 років, ми вирішили побратись. З Олею ми розписались 15 лютого 1985 року. В той же день справили невеличке весілля в ресторані. Найважче для мене було те, як цю подію сприймуть діти. Їм спочатку це не подобалось, але вони не чинили якогось опору, і мене постарались зрозуміти. Так ввійшла в нашу сім'ю Ольга Іванівна Подольська, далека моя родичка по лінії діда Кирила і її діда Якима. Іра поступила в інститут культури на бібліотечний відділ. З Ольгою ми налагодили добрі зв'язки з сім'ями сестер покійної Тамари, які мене мудро не намагались відкрито осуджувати, крім Вітора Пархоменка, який часто застерігав, що така молода дружина почне гуляти і життя з нею нормального не буде. Але пізніше він переконався, що помилявся. 2 вересня 1985 року Оля народила дочку, яку без всяких вагань назвали Катрусєю.

Ольга.

Моя дружина Ольга, 1954 року народження, уроженка с.Федорівка, сусіднього із с.Сапожин, була найменшою в сім'ї Івана і Параски Подольських, які одружились перед війною. Іван Подольський родом з Дніпропетровської області. Служив у радянській армії в Рівненській області, тут і зійшовся з Параскою Бондарчук. Вони мали трьох дітей.

Рівне. Ольга Іванівна з сестрою Любою 2011р

Найстарша дочка – Люба, працювала в бібліотеці села Тучин, була замужем за Миколою Івановичем Михальчуком, який працював інженером в радгоспі «Тучинський», був дуже оригінальним чоловіком, чудово співав баритоном. Їх будинок знаходиться майже на межі Тучина і с.Кринички. У них три дочки – Лариса, Олена і Галя. Микола помер вночі раптово. Всі їх дочки мають свої сім'ї.

Сім'я Корнійчуків

Середня дочка Подольських – Неоніла (Неля), агроном за освітою, в молоді роки працювала в радгоспі разом з чоловіком Віталієм Петровичем Корнійчуком в с.Певжа, тепер Демидівського району. Віталій довгий час очолював колгосп, потім сім'я Корнійчуків переїхала в СМТ Млинів, де Віталій Петрович спочатку був головою районної профспілки працівників сільського господарства, а перед виходом на пенсію працював уповноваженим по заготівлі сільгосппродукції. Це була чудова, дружна сім'я. Вони народили і виховали двох синів і доньку. Їх син Петро закінчив військово училище, потім звільнився з армії. Зараз проживає в м.Москва (Щелоково), працює в солідній компанії, пов'язаний з постачанням зрідженого газу. Син Сергій Корнійчук закінчив кулінарне училище, пізніше, одружившись, переїхав на постійне місце проживання в м.Ульяновськ (Росія). Дочка Корнійчуків – Мирослава закінчила Тернопільський медичний інститут, вийшла заміж за Олега Сергєєва, в даний час вони проживають в м.Києві, Мирослава займає керівну посаду в одній із галузей медицини столиці України. Неля Іванівна померла ще відносно молодою від захворювання печінки. Це була найрідніша сестра і подруга Олі.

Ольга Подольська вчилася і закінчила Рівненське медичне училище за спеціальністю медична сестра, весь час працювала і продовжує в даний час працювати медсестрою в центральній міській лікарні м.Рівне в травматологічному відділенні. Вона дуже працююча, невтомна, турботлива дружина, любляча мати своєї доньки.

Сім'я Марчуків: Олексій, Ірина, Ігор і Володя

Ірина.

Я її весь час називаю киянкою, тому що в паспорті за місцем народження названо місто Київ.

Вона сильно тужила за мамою, була найпершою моєю помічницею. До цього часу вона залишається такою ж уважною і ввічливою. Коли Ірочка піросла, вона стала дуже вродливою жінкою, і коли стала діувати, я намагався слідкувати, щоб моя дитина десь не схибила, навіть, як зараз вважаю, був занадто строгим. Коли вона познайомилась з хлопцем Ігорем і

стала приходити додому після 10 вечора, я за це її сварив. Але то була любов. І Ігор виявився чудовою людиною, попросив руки моєї доньки. Це вродливий, стрункий, високий, розумний чоловік. З хорошою сім'єю. Що ще треба було батькові, щоб не порадіти за такий вибір своєї дитини.

Володимир Федорович Марчук і його дружина Таїсія Тихонівна

Батько Ігоря Марчука – Володимир Федорович родом з Житомирщини, пройшов війну штурманом бомбардувальника, мав багато урядових орденів і медалей, в тому числі три ордени Червоної Зірки, два Бойового Червоного Прапора. Мама Ігоря – Таїсія Тихонівна, росіянка, економіст, довгий час працювала в Рівненському облплані, до всього відносилась надзвичайно прискіпливо, часом була навіть по-дитячому наївною, коли хотіла в чомусь розібратись. Вона мала сина Леоніда від першого шлюбу, який виїхав на постійне місце проживання в Ізраїль, так як мав єврейське коріння по лінії батька. Я познайомився з Марчуками і ми влаштували молодим весілля в ресторані «Істамбул». Володимир Федорович доглядав нашого маленького онука Льошку. Захворівши, він лікувався в Клевані в госпіталі ветеранів війни і там помер. Пізніше Таїсія Тихонівна перейшла жити в однокімнатну квартиру, яку свого часу віддала Ігорю та Ірі Ольги Іванівни, а в трикімнатну квартиру переселилася молода сім'я. Іра народила ще одного сина, якого назвали на честь діда, Ігорєвого батька – Володимиром. Онук Льоша закінчив Рівненський інститут культури, працює актором в приватному дитячому театрі, який організував Ігор. Олексій вродливий юнак, високого зросту, талановитий актор. Володя після 9 класу вчився в Києві в цирковій академії, отримав спеціальність міма, мріє там продовжити навчання, щоб мати вищу освіту. В даний час він з групою артистів гастролює в Туреччині, в Анталії. Вова також вихований, доброзичливий, високий на зріст молодий чоловік. Я пишаюсь такими онуками.

Сім'я Кривдиків: Сергій і Лена

Оленка (Леночка).

Лена з'явилася на світ через 5 років після Ірочки. Це чомусь тоді ми вважали, що такий розрив в народженні дітей не зовсім закономірний. Ми дуже любили свою маленьку донечку. Вона росла слухняною, відвідувала дитячий садок, в школі вчилася дуже добре. Характерно те, що нам, батькам, ніколи не потрібно було її контролювати як вона виконує домашні завдання, все сама робила швидко і якісно. В неї, як на мене, переважали гени мами Тамари, навіть голос такий самий мелодійний, та й статура подібна до матиреної. В 12 років вона залишилась без мами. В школі Лена добре володіла іноземною мовою – іспанською. Тому по закінченні 10 класу було вирішено, що вона поступатиме в інститут іноземних мов в Києві. Я був впевнений, що це їй вдасться. Але, як виявилось, я був дуже наївним, бо без протекції тоді в Київські вузи на навчання потрапити було майже неможливо. Перший профільний екзамен Лена склала на п'ятірку. І я подумав, що вже все буде в нормі. Але наступний іспит вже був менш успішним – четвірка, а на останньому її вже «підрізали» на трійку. Так мрія її і не збулась. Щоб не травмувати дитину і не допустити провалу в наступному році, довелося знаходити шляхи для гарантованого вступу в інститут в м.Рівне. Обрали педагогічний на спеціальність яка по її характеру і комплекції найбільше підходить – дошкільний факультет. Протекцію склала, дай боже їй вічну пам'ять, Валентина Дунай – заступник начальника облоно. Вона переговорила з деканом факультету Дем'янчуком Степаном, який пізніше заснував в Рівному новий ВУЗ – університет РЕГІ, що зараз носить його ім'я. Таким чином була досягнута гарантія, що її не провалять на вступних екзаменах. В інституті вона була однією з найкращих студенток. Після закінчення навчання влаштувалась на роботу по спеціальності в дитячий садочок. В Рівному зустріла і свого судженого Сергія Кривдика, який працював електриком на льонокомбінаті.

Мирослав Йосипович і Алла Миколаївна Кривдики

Його батько – Мирослав Йосипович Кривдик походив з роду корінних рівнян. Мати Сергія – Алла Миколаївна, приїхала в Рівне на роботу, коли комплектувався текстильними кадрами новозбудований гігант легкої промисловості – Рівненський льонокомбінат. Мирослав і Алла, створивши сім'ю, народили трьох дітей – Тетяну, Сергія і Олександра. Оленці і Сергію ми разом з Кривдиками влаштували, можна сказати, достойне весілля. Після одруження молода сім'я стала жити разом з моєю сім'єю в окремій кімнаті в квартирі на проспекті Миру. Але невдовзі між моєю дружиною і молодими стали з'являтися напружені стосунки. І ми вирішили, що молода сім'я має жити окремо. Запасним варіантом в мене був план розміняти квартиру для двох сімей. Але підказала тимчасовий вихід з положення друг нашої сім'ї – Марія Яківна Довгалюк, яка працювала раніше з Тамарою Петрівною, мамою Лени, в тресті столових і ресторанів. Добра знайома Марії Яківни запропонувала молодій сім'ї пожити в квартирі її сина, який тимчасово там не проживав. Таким чином, Сергій і Лена перебрались в ту квартиру. Вони там прожили два чи три роки. Я в цей час шукав варіанти, щоб влаштувати їм власне житло. В той період нестабільності в молодій державі Україна багато що мінялось. Почались приватизаційні процеси в гуртожитках. Мені вдалося домовитися з директором ПТУ 1 м.Рівне Сірком Михайлом, щоб Лени, як педагогічному працівнику, виділили житлову площу в гуртожитку училища для влаштування там квартири. В цей час молода сім'я Кривдиків вже перебралась тимчасово в кімнату гуртожитку фабрики нетканих матеріалів, і таким чином вдалося оформити документи, що ця сім'я не має власного житла. Я віднайшов якісь невеликі кошти, щоб зачепитись за реконструкцію виділеної площі в гуртожитку, завдяки цьому і роботящому і тямущому в будівельних справах Сергію, квартира була реконструйована, потім вже сам Сергій довів її до сучасного вигляду. Так налагодилось самостійне життя Лени і Сергія. Вони, як на мене, любляча пара, але поки що Господь не дав їм діток. Сергій пізніше закінчив технікум дизайну і зараз працює на ФНМ.

Сім'я Ющенко

Катя.

Коли народилась наша з Ольгою доня Катя, мені вже було майже 49 років, і думалось, чи я дочекаюсь її повноліття. Але вона росла спокійною дитиною, змалечку мала незалежний характер. Сама вибрала собі спеціальність. Середню школу вона закінчила на відмінно. Ще будучи ученицею 11 класу, відвідувала підготовчі курси в економіко-гуманітарному інституті (пізніше МЕГУ – міжнародному економіко-гуманітарному університеті). Таким чином, після школи її зарахували в МЕГУ зразу на другий курс.

Катя – випускниця РЕГІ (МЕГУ)

Цей університет Катруся закінчила також добре, з червоним дипломом. Єдиним моїм втручанням було влаштування її на роботу по спеціальності, адже вже тоді настали часи, коли навчальні заклади не направляли на роботу своїх випускників і вони мали самі працевлаштовуватись. Виручив мене начальник міського управління пенсійного фонду Кузнецов О.І. Катя влаштувалась економістом в це управління. Тоді ще там була першим заступником начальника вже нині покійна моя двоюрідна сестра Зоя Данилівна.

Катя любила ходити на дискотеку, потім познайомилась зі львівським хлопцем Олександром Ющенко. Домовились про весілля. Якраз в цей час помер мій братик Стьопа. Але відкладати весілля не стали, почекали до того, коли виповнилось 40 днів після смерті Стьопа. Весілля було в двох містах, спочатку у Львові, потім в Рівному. Живуть молоді у Львові, в трьохкімнатній квартирі. Катя, навчаючись у школі, із задоволенням відвідувала міську фотостудію, і здається це заняття стає одною з улюблених її справ. В даний

час у Львові вона має вже досвід, що наближає її до професійного сімейного фотографа. Про це свідчать непоодинокі випадки замовлення у неї фотосесій, зразково оформлені фотоальбоми. Надходять замовлення на її роботи і в м.Рівне.

Чоловік Каті – Олександр Ющенко, надзвичайно вродливий, освічений, основне його заняття – торгівля. По батькові його рід походить із Сумської області. Як свідчить його дідусь по батькові – Микола Миколайович, який в даний час мешкає в м.Липецьк в Росії, він не просто однофамілець Президента України Віктора Ющенка, але й має відношення до однієї родини. Батько Саші – Сергій Ющенко, був військовим, довгий час служив в Радянській Армії в Казахстані. Загинув він в автокатастрофі.

Львівські свати: Наталія Анатоліївна і Ярослав Омелянович Леськів (2010рік)

Мама Саші – Наталія Анатоліївна, економіст за освітою, працює в податковій інспекції Львівської області, в другому шлюбі перебуває за лікарем Ярославом Омеляновичем Леськівим. Наталія Анатоліївна нещодавно відзначила своє 50-річчя, але виглядає дуже молодо, надзвичайно вродлива і енергійна. Її мама – Галина Прокопівна, Сашина бабуся, мешкає у Львові. Чоловік Галини Прокопівни – Анатолій, Сашин дідусь по мамі, був військовим будівельником, служив в м.Львові, вже відійшов в інший світ.

Мої онуки: Вова, Міла і Льоша

Весела Мілочка

15 жовтня 2012 року нам зійшло сонечко, народилась маленька онука, їй дали ім'я Міла. На час цієї розповіді Мілочці виповнився рік.

Вона нас надзвичайно радує, дуже мила дитина, не можна відірвати від неї очей. Я вже здав посаду голови обласної ради ветеранів України, правда, мене обрали почесним головою організації, я є членом Ради ветеранів України, ще відвідую президії і пленуми в Києві. Життя стало практично пенсіонерським. 18 квітня 2013 року засмутила звістка, що помер Міша Скиданюк, мій двоюрідний брат, якого я вважаю рідним. Немає вже кому зателефонувати і згадати наше багате на події минуле дитинство. Вже пішли з життя всі товариші з дитинства: Федя, Стасько, Саша Шевчук. Як кажуть, а снаряди рвуться, все ближче. Залишилась ще одна загадка, чому так різко зрадив кум Дмитро, якого ми, Кравчуки, зарахували було в свою рідню. Він почав шукати з ким вигідніше дружити. Шкода. Висновок, який я зробив – у всьому Бондарчуки найбільше цінували тих, хто подарує їм мішок цукру чи муки. Намагаємось тримати близькі зв'язки з братом Анатолієм, сім'єю Степана, дочками брата Петра і моїми сестрами Олею, Галею, Марусею. Звичайно ж, найбільшу радість приносять мої діти – Ірина, Лена, Катя, онуки Олексій, Володя та Мілочка.

Мої державні нагороди:

1. Орден України «За заслуги III ступеня». Ук. Президента України від 26 березня 2002 року.
2. Медаль «За трудовую доблесть». Ук. Президиума Верховного Совета СССР от 22 декабря 1977г.
3. Медаль «За доблестный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина» от 24 марта 1970 г.
4. «Почесна грамота Кабінету Міністрів України» від 5 травня 2004 року. Медаль до грамоти.

5. «Грамота Верховної Ради України» від 28 березня 2012 року.
Медаль до грамоти.

6. «Знак пошани» Міністерства праці соціальної політики України
від 4 травня 2011 року.

7. «Почесна відзнака» вища нагорода Товариства Червоного Хреста
України від 23 лютого 2012 року.

8. Медаль Міністерства оборони Чеської республіки, присвячена
60-річчю закінчення другої світової війни.

9. Відзнака організації ветеранів України «Почесний ветеран
України» від 7 червня 2009 року.

10. Медаль «Ветеран труда» від 27 грудня 1983 року.

Ювілейні медалі:

1. «До 40-річчя визволення м.Києва».

2. «70 лет битвы за Москву» 2011 рік.

3. Памятный знак «Наша слава» Координаційної ради країн СНД до
25-річчя цієї організації.

4. Медаль «60 лет Победы в Великой Отечественной войне» Ук.
Президента України від 21 лютого 2005 року.

5. Медаль «65 лет Победы в Великой Отечественной войне 1941 –
1945 г.г.» Ук. Президента України від 2 квітня 2010 року.

6. Медаль «60 год. Вызволення Рэспублікі Беларусь ад нямецка-
фашысцкіх захопнікаў» від 16 лютого 2005 року.

7. Пам'ятна медаль «60 років визволення Волинської області від
фашистських загарбників» від 13 липня 2004 року.

8. Медаль «Москва 850» (1147 – 1997).

9. Медаль «60 років оборони Севастополя».

10. Медаль «65 лет битвы за Москву».

11. Почесна Грамота Рівненської обласної ради, пам'ятний значок до
неї.

12. Почесна Грамота Рівненської обласної державної адміністрації,
значок до неї.

13. Нагороджувався також іменними годинниками двічі Президентами
України і Прем'єр Міністром України.

*Хочу щиро вибачитись перед своєю ріднею за те, що можливо когось
образив своєю відвертістю. Я намагався викласти всі події так, як сам їх
сприймав, і не хотів когось принизити. Буду радий, якщо хтось захоче
продовжити розповідь про наш рід.*

Окремо записані спогади.

*Посвящается любимой жене,
другу, матери моих детей.*

Время неумолимо течёт, но оно не в состоянии унести память о тебе. Очень часто ты стучишься в моё сердце, приходишь ко мне как живая. Жду не дождусь, чтобы рассказать тебе обо всём, что произошло уже без тебя, и прежде всего о наших детях. Много слёз, но ещё больше их в душе. И каждый раз неумолимый тупик – никогда уже не будет с тобой свидания, разговора, встречи. Тоска и горечь заполняют сердце.

Первая наша встреча произошла на танцплощадке в парке им. Шевченко 1 мая 1961 года. Тёплый майский вечер, резкий запах молодых листьев тополя, клёна, кустов сирени приятно наполняли лёгкие, свежий ветерок прикасался своей прохладой лица, рук, всего молодого тела. Всё это, наверное, создавало в душе лёгкость, ожидание чего-то нового. Вместе с тем, было немного грустно от того, что все знакомые и друзья-студенты разъехались на несколько дней по домам, а мне почему-то не хотелось оставлять город в эти Первомайские дни, когда здесь так много музыки, цветов, нарядно одетых людей. Подумалось, как будничны эти дни в селе, что там с утра до ночи все заняты работой и за обычными крестьянскими заботами некогда думать о красивом и светлом Первомайском празднике.

Начало шестидесятых годов – время ещё ощутимых недостатков, вместе с тем, мирная жизнь уже пустила глубокие корни в быт и нравы людей. Многого не хватало, однако, по сравнению с началом пятидесятых годов, жизнь представлялась вполне нормальной, много надежд было на то, что с резким поворотом в сторону демократических преобразований в связи с развенчанием культа личности Сталина, быстро будет расти экономика и культура.

Одним словом, ничто уже не могло затмить надежд на хорошее будущее, мы жили хорошей мирной жизнью, надеялись на лучшее. Имел все основания быть довольным и я – позади было два курса института, с питанием и одеждой всё выглядело вполне нормально, по крайней мере мне так казалось, а в жизни это значит немало.

Сейчас не помню, как протекал танцевальный вечер, только отчётливо вижу, что молодёжи на танцплощадке было полно. Неподальёку, в толпе отдыхающих после танца, я обратил внимание на чернявую девушку. Её милое лицо было привлекательно, и я подошёл и пригласил её на танец. Она легко согласилась. Настроение было хорошее и у нас завязался непринуждённый разговор. Хорошо не помню его смысла, но знаю, что мы скоро назвали друг другу свои имена – познакомились. Стесняясь своего имени – Иван, я начал произносить его на иностранных языках: по-немецки –

Йоган, по-французски – Жан, по-гречески – Иоанн, по-польски – Ян и т.д., а по-русски – Иван. Она сказала просто – Тамара! Мне очень понравилось это имя, оно как бы подходило к моей новой знакомой, и я даже немного позавидовал, что ей так легко произносить своё имя, тогда как назвать своё, у меня язык не поворачивался. Впрочем, Тамара сразу начала меня называть Ваня, что мне нравилось. Приглашал я её ещё несколько раз на тур танца, но потом она потерялась в толпе танцующих. Так я остался один, а танцы близились к концу.

Сколько я не смотрел у выхода из танцплощадки, своей знакомой Тамары я не увидел. Но я уже чувствовал, что в моей жизни свершилось что-то радостное. Уже трудно было представить, чтобы я не попытался найти эту девушку. Не знаю почему, но мне захотелось пройтись в том направлении, где она жила (а она во время танца сказала, что проживает в стороне мототрека). Иду и чувствую, что догоню её.

Вышел из парка на ул.17 сентября, пошёл потихоньку по тротуару, и действительно, недалеко от складов мельницы увидел её. Она шла сама медленно, шагала как-то расслабленно, как показалось: чуть-чуть носками внутрь. Я сразу узнал Тамару. Поравнялся, волнуясь сказал: «Всё-таки я Вас нашёл». Она сказала: «А я Вас потеряла из виду». Шли мы по тихим вечерним улицам и говорили, как в таких случаях, о разных пустяках. Я наблюдал её профиль. Лицо её было подчёркнуто правильной формы, чёрные волосы аккуратно уложенные, но пышные, придавали лицу строгость. Подумалось, что она наверное моих лет. Мне тогда шёл уже двадцать пятый год. На самом деле Тамара была моложе меня на три года.

Остановились мы под одним из молоденьких тополей, которыми была засажена вся улочка. Светили звёзды, где-то за домами спряталась луна. В окнах квартиры, где жила Тамара, было уже темно. А проживала она у своей сестры.

По разному пишут поэты о первой встрече, о поцелуе, всегда это очень трогательно. Я с трудом преодолевал соблазн, чтобы не обнять и не поцеловать мою новую знакомую. Мне казалось, что я знаком с ней уже долгие годы, что она теперь только моя и я не должен робеть. Наши руки произвольно встретились в темноте. Пальцы её были длинные и тонкие, чуть-чуть прохладные, кожа гладкая и нежная. Мы ничего себе не позволяли лишнего, но и не стеснялись прикосновений. Я обнял её очень гибкое худенькое тело и, не смотря на лёгкое сопротивление, поцеловал в губы. О, эти губы моей Томочки, они были самые прелестные в мире – полные, мягкие, в них можно было утонуть. Но это я узнал уже со временем. А тогда под звёздным майским небом это был первый, трепетный, чистый и нежный поцелуй. В приподнятом настроении, через пустырь, который был на месте нынешней молодой части парка, я пошёл к себе в общежитие.

Договорились мы с Тамарой встретиться на следующий день на танцевальной площадке. Но напрасно я целый вечер высматривал её в толпе гуляющих и танцующих. Прошёлся поздним вечером по знакомому маршруту, посмотрел на тёмные окна квартиры и поплёлся в общежитие. Несколько вечеров я поджидал Тамару на перекрёстке, недалеко от её дома, но так и не встретил. Душа моя была не на месте – чувствовал, что от судьбы я не могу уйти.

Долго и тщательно готовился я к посещению её квартиры. Знал, что там живёт сестра с мужем, а я почему-то страшно неловко знакомился с людьми. Но, собравшись с духом, на четвёртый или на пятый день, я пошёл на ул. Луначарского, 3, где жила моя новая знакомая. Дом у них был одноэтажный, с двумя входами. На крыльце, сквозь приоткрытую дверь, резко выделялась полоса света, были слышны голоса. На мой стук вышла женщина маленького роста, с огромным животом. Как я потом узнал, это была Люба – сестра Тамары. Я сказал: «Здравствуйте, а Тамара есть дома?» Не поинтересовавшись, кто перед ней стоит, женщина с большим животом приятным голосом сказала, что Тамара на занятиях и должна скоро придти. Я извинился, и сказал, что подожду на улице, отошёл в темноту под сень молоденьких тополей, выстроившихся ровным рядом вдоль улицы. Проходили люди, но свою Тому я узнал сразу ещё издали, хоть и видел её всего лишь один раз. Шла она не быстро, как-то легко, но вместе с тем и увесисто, с характерными еле уловимыми покачиваниями плечами вперёд-назад. Сердце в груди запрыгало, потеряло опору, но было такое чувство как будто идёт уже давно знакомый и родной человек. С тех пор прошли многие годы, но тот вечер не изгладился из памяти. Дорогие моему сердцу воспоминания часто заставляют думать с грустью, как это было прекрасно. Прекрасны были молодость и весна, счастье и порывы.

Кто же ты, моя Тома, с какого края ты вышла, из каких недр родилась, кто тебе дал красоту и щедрую душу, мелодию твоего голоса, ясность мысли, где и когда ты успела полюбить труд, откуда у тебя такая рассудительность, где и когда воспитывалась поразительная стойкость против невзгод, сила воли и великолепная женственность? На все эти и другие вопросы мне хотелось бы знать ответ. Долг мой перед памятью моей Томочки – рассказать, как она любила жизнь, детей и мужа, какая она была верная подруга и жена, заботливая и добрая, а вернее – Великая мать своих детей.

Родилась Тamarочка в 1939 году, 10 сентября (по паспорту), в маленькой деревеньке Ново-Языково на Смоленщине. В семье уже подрастали четыре старших дочери, Тamarочка была пятой. Отец – Пётр Тимофеевич Белозёров был уроженцем соседней деревни Хатычка. Он пристал в примачки к Тamarинной матери, поэтому остался при своей фамилии, а мать Мария и все её дочери носили фамилию Арлащенкова.

Теперь ты уже не знаешь, что умерла, не знаешь, что жила на свете. Знают это за тебя наши онемевшие от горя сердца, растерзанная горем память. Как жить без тебя? Где и в чём найти утешение от тоски?

Зятя не будут знать своей тещи, а внуки – бабушки. С фотографии на них будет смотреть своими ясными глазами симпатичная, милая, такая человеческая и добрая молодая женщина в расцвете лет. Как бы они тебя любили! Впрочем, не меньше, чем ты их своим таким необъятным и щедрым сердцем.

Родная, что делать? Дети – моя самая большая радость, что осталась от тебя. Для них, и во имя их живу. Поверь, что ничего меня не волнует больше на этом свете. Страшно одного, чтобы наши дети, которые заслуживают доброты и счастья, не остались вдруг сами.

20.06.1980 г.

* * *

2.12.1998 р.

Батько помер в неділю, 29 листопада 1998 року, вдень (близько 14-ої години), ховали 1 грудня. А три дні перед смертю батька – 26 листопада, помер дядько Серафим – рідний батьків брат.

Нашої матері не стало 27 квітня 1993 року, і 1 грудня 1998 року припинила своє існування окрема сім'я, главою якої був Антон Васильович Кравчук. А ми, його діти, з цього часу залишились окремими сім'ями, що втратили батьківську домівку. Більше ніколи не скажемо, що треба поїхати додому, тобто в Сапожин, на нашу Нараївку, до хати під лісом, який так любили.

І поле, і ліс, рідна батьківська хата,

І водила колись тут нас мати.

Гей, Кравчуки, ми сини цього дому,

Ми звідси пішли у життєву дорогу.

Коли ховали батька було дуже холодно, біля 17^о морозу. З'їхались всі його діти, і майже всі онуки. До церкви везли підводою. Труна була оббита чорною матерією з фольговим золотистим орнаментом по краях і розп'яттям на вікові. Вперше за всю історію села, в Сапожинську церкву одночасно занесли трьох покійників. Всі труни поставили щільно в ряд – з правого боку (з південного) – наш батько, посередині – жінка, теж літня, з Тіофанових, зліва – Максим Морозів, 1934 року народження. Планка зі свічками була закріплена в ногах. Важко було опанувати себе і повірити, що це відбувається у мирний час, а чи мирний? Відправляли в церкві два батюшки – Борис і Дмитро Потапів. Мені здавалось, що наш тато найкращий на цьому смертному ложі. Дуже спокійний вираз обличчя, біла акуратна борода, і таким трішечки усміхненим він залишався 2 суток після смерті і до останньої хвилини, коли його закрили віком. А потім стук мерзлої землі, і поступово зникаюча під

землю труна з тілом (вже тілом) батька. Хрест зробили з дуба. Не можу збагнути, що все скінчено, що не буде вже ніколи батьківського дому, такого рідного гнізда, куди ми злітали мов птахи. Дев'ятеро дітей, 25 онуків, 16 правнуків. Правда, після того, як померла мама – наша дома (так ми казали) стала наполовину такою рідною, такою дорогою. Проте, був батько, як гордо ми казали, що ще у нас він є, що він зараз найстарший серед чоловіків села (понад 92 роки), що він знає всіх людей, навіть до самого свого останнього часу пам'ятав і називав дати народження будь-якого жителя села.

Жалкую, що не встиг ще дуже багато розпитати у нього про події, які були б цікаві нашій всій родині, внукам і правнукам. Адже, на жаль, ніхто не залишив жодного рядка про наших пращурів. Темрява і лихоліття не дали змоги виплекати в родині грамотних людей.

Те, що мені вдалося записати від батька про родину, хочу впорядкувати надалі, і записати для нащадків.

- Серед усієї нашої рідні грамотним, як на той час, був лише дядько Опанас, який небагато часу був з «хлопцями», а потім десь згинув. Він мав повну середню освіту.

Народився батько 26 липня 1906 року в селі Курозвани, що розкинулось поблизу містечка Гоща, зараз селище, центр Гощанського району. Батьків батько – Василь Іванович Кравчук, мати – Євдокія Лавренівна (дівоче прізвище Заїка), вся їх родина зроду віку займалася землеробством на своїй особистій землі. На жаль, через мою самовпевненість, що про кількість землі і худоби в господарстві Василя Кравчука можна буде колись спитати, так і пішло в небуття разом зі смертю батька. Адже він мав найкращу пам'ять на всі події, на прізвища, імена, дати до останніх днів свого життя. Так водиться в людей, що багато чого вони відкладають на колись, а потім виявляється, що вже пізно. Пам'ять про події зникає, мов вода в піску.

Яким було дитинство батька через призму його пам'яті, який слід залишило в його серці, сьогодні вже ніхто не скаже. Мабуть, як і в більшості сільських дітей – росяні босоногі ранки, випасання худоби ціле літо на широких курозванських берегах, в низинах і по стерні, потім довгі вечори у сутінках осінньої пори, при тьмяному світлі газової лампи, катання зимою на дерев'яних ковзанах, виготовлених зі шматка поліна і дроту замість леза, спуски і підйоми на самодільних лижах з ясена з багаточисельних гірок.

Чув батько, коли йому було 6-8 років, далекий гуркіт гармат першої світової війни. Австрійці дійшли приблизно до лінії на захід від Кременця і с.Дерно біля Луцька. Діда, Василя Івановича забрали на війну. Як потім я чув з розповідей діда, він був на фронті десь в районі Петрограда, «братався» з німцями. Вже будучи в Сапожині, він ще зберігав солдатську папаху (подібну до нинішньої полковничої, тільки із верхом сіро-зеленого сукна, перехрещену тонкими кантами).

На цей воєнний період прийшлося батькове навчання в Курозванській сільській школі. Читав батько більш-менш непогано, а як писав – не пам'ятаю (своє прізвище вмів написати). Як він сам розповідав, була в них вчителька, якої діти зовсім не хотіли слухати, тільки й знала, що кричала: «Ант-оон..., Данило... перестаньте!». І так кожний день, а потім і зовсім перестав ходити до школи (закінчив лише перший клас). Треба було допомагати по господарству, пасти худобу, а той і брати в дитячі руки чепіги плужка – батько на війні, а Антон найстарший з хлопців. Тоді вже було в батька дві сестри – Степа (найстарша) і Параска, брат Серафім ще зовсім малий (1911 р.н.), потім у 1914 р. народився Данило, а тоді вже і Мар'я (1922р.). Так спливали дитячі роки. Рід був великий, шанували один одного. То побіжить малий Антон до тітки Секліти, або Марти, а найбільше до тітки Маринки (до сестер свого батька Василя), а коли ще були живі діди Іван та Лаврен – любив поцікавитись у них чоловічою справою: як запрягти коня, чи правильно надів вуздечку і т.д. Щось смачного – пирога чи яблуко завжди дасть баба Настя. А он недалеко і дядько Михалко, а скільки в нього хлопців – батькових ровесників, двоюрідних братів і сестер: це і Антон, і Мирон, і Степан, і Іван, і Катя, і Мотря, і зовсім малий ще Федор Заїки. Любив батько і Тимоша – сина тітки Ольки Заїки. А найближче, мабуть, була тітка Харитина (рідна мати сестра), потім вона часто із своїм єдиним сином Павликом жила в нашій сім'ї, вірніше біля всіх Василиків в с.Сапожин. Пам'ятаю, Павлик був дуже щирий хлопчина: єдине, що тоді в нього було з іграшок – це подарована якимось військовим мильниця, на кришці якої була вибита п'ятикутна зірка. Павлик не шкодував давати на пару днів цю мильницю, щоб ми погрались. Потім Павлик захворів у Курозванах і помер. Після того баба Харитя майже весь час літом жила в Сапожині. Дружно жили з двоюрідними братами Федосьом і Михалком – синами тітки Маринки. Вже значно пізніше, коли батьки переїхали в Сапожин, найчастіше бував у нас в гостях Федось – високий, міцний, симпатичний чоловік (десь на початку сімдесятих його знайшли мертвим у лузі; вважають, що впав, будучи випившим). Зараз його сім'я живе в Дулібах. Брат Тиміш жив в с.Терентіїв, єдиний його син служив в армії і там загинув (літак, на якому він летів – розбився). Дядько Тиміш часто приїжджав до мене в Рівне по різних справах, а потім тихо помер.

Дорогим гостем у нас в Сапожині на всі празники був Антон Заїка, він прожив до старості, його дочки – Дуня, Галя і Оля і інші мешкають в Курозванах. Іван Заїка (Михалків) загинув на війні, залишив вдовою жінку Сальку і маленького сина Лукаша, який з усього роду один має вдачу п'янички, невдахи, але добрий чоловік. Мирон Заїка був на Донбасі, потім осів в с.Ниви Золочівські недалеко від Луцька, має господарство в гарному місці, його діти – Петро і Рая проживають в м.Луцьку.

Федір Михайлович Заїка змолоду виїхав на Донбас і там залишився назавсім, проживав в Луганській області. Він вже помер.

Двоюрідна сестра Катерина була замужем за Сейком. Жили вони в Курозванах. Сейкові на ногу впала колода, і він залишився без ноги. Потім Катя захворіла і померла. Сейко залишився з дітьми, шукав собі якусь жінку, щоб одружитись вдруге, але щось у нього не зв'язалось, хоч був він добрим господарем. Помер він ще не дуже старим.

Це в основному все, що мені відомо про дитячі роки батька, найближчу його рідню, курозванський період життя.

Закінчилася перша світова війна, на теренах Російської імперії в результаті громадянської війни, земля вкривалася людськими трупами, насичувалась кров'ю вбитих, частіше ні в чому не винних людей, панували розруха і голод. В нашому краї встановилась польська влада. Тому Західна Україна, в т.ч. Волинь і Рівненщина, хоч і були залежними від Польщі, не зазнали лиха громадянської війни. Люди, як люди – жили надією на краще. В діда Василя сім'я склалась чималенька, і треба було думати, як вивести в люди своїх дітей, що дати їм у спадщину, адже землі було небагато. В світі відбувалися складні процеси, панувало напруження, але й відбувався економічний розвиток. Будувались залізниці, а тому потрібно було на це багато деревини, особливо дуба, вирубувались столітні дубові ліси. Жваво йшла торгівля. Першими відчувли грозу, що насувалася із Заходу, жиди, які мали великі земельні наділи. В Сапожині жид Мейна почав розпродаж всієї своєї нерухомості і землі. Продавали тільки за золото, яке ніколи не втрачає своєї вартості. Вони потім так і зробили, повиїжджали зі своїм золотом в багаті країни, за океан.

Земель продавалось багато, та й ціни були по кишені навіть не дуже заможним селянам. Надумав купити собі землі і дід Василь, таким чином відділившись від родинного гурту і забезпечивши в майбутньому хоч якоюсь земелькою своїх дітей, на той час їх у діда було шестеро – три сини і три дочки. Пригледіли шматок землі біля Сапожина, приблизно на відстані від Курозван 7 кілометрів. Місця надзвичайно мальовничі – густий листяний ліс, над вузьенькою річечкою – сіножаті, поля також придатні для вирощування жита, пшениці, картоплі. Неподалік, за 1,5 км, проходить шосейний шлях на Київ і на Захід, вдалині на південь видніються віковічні ліси (Мар'янівський, Довженський, Русивський, Пашуківський). Сподобались ці землі діду Василю, якого потім в Сапожині стали називати Василюком (біля Василика, на Василювій вулиці..., Антон, Данило Василькові).

Купівля хутора відбулась у 1926 році. Платили золотом, адже часи були неспокійні, та і євреї інших грошей не визнавали, покидаючи назавжди ці краї. Батько мені розповідав, що золоті монети насипали в гарнець. Насипали так, щоб монети зверху переповнювали краї гарнця, потім брали рівну рейку, зсовували монети, що перевищували бортики цієї посудини. Якої величини був гарнець я забув спитати, але пам'ятаю цю мірку від того часу, коли ми мали свою землю і міряли ним зерно, пересипаючи його з купи в мішки. Мені здається, що гарнець містив приблизно 5 літрів по об'єму.

Батькові.

*Відквітували весни,
Відколосили літа,
Відродили осені,
Відтріщали морозами зими,
Відщебетало дитинство,
Відлюбила молодість,
Відробила зрілість,
Тихо відійшла старість.
Відболіли фронтові рани,
Відщемило серце за дітей,
Відспівали весілля.*

*Відкотилось дитинство,
Промайнула юність,
Відгарцювали армійські коні,
Позасипались фронтові окопи,
Залишилась пам'ять у ще живих.*

Степан (Стьопа).

Відійшов Степанко у вічність 28 червня 2010 року (День Української Конституції).

Він перебував на лікуванні в Рівненському онкодиспансері. В цей день мені було чомусь лінь іти до нього в лікарню, але потім щось підштовхнуло – одягнувся і пішов. В палаті була Валя. Сонце сильно гріло через незавішене вікно. Стьопу пересадили на ліжко подалі від вікна. Він не міг лежати, а напівсидів-напівлежав на подушках. Дихав тяжко і часто, і все говорив: «Що це таке, що так важко?». Поговорили про всяку всячину. Біля 6-ої години вечора, я сказав, що піду, хочу подивитись по телевізору чемпіонат світу з футболу, що транслювався з ЮАР. Потиснув Стьопину руку (якби я знав, що востаннє). Вдома, біля 11-ої вечора, коли готувався лягати в ліжко, пролунав телефонний дзвінок, серце забилося тривогою. Телефонував брат Толік і сказав, що тільки що зателефонувала Валя, сказала, що помер Стьопа. Я подзвонив Валі по мобілці в лікарню, вона сказала, що лікарі вимагають негайно його забрати з лікарні. Ніч, транспорту немає, що робити? Почали телефонувати з Толіком по різних знайомих. Ніхто нічого не радить. Десь через хвилину 40, Толік дзвонить і каже, що його Саша ще на роботі і в них є вантажна машина з будкою, і він намагається домовитись (когось знайти), щоб взяти цю машину. На щастя, йому вдалося взяти машину і виїхати до онколікарні. Ми з Олею взяли таксі, і десь біля 12-ої ночі під'їхали до лікарні. Стьопу вже везли каталкою. Завезли його додому біля дванадцятої. Прийшла сусідка (жінка Івана) і ми всі гуртом нарядили ще не задубіле тіло. Пам'ятаю м'яку шкіру обличчя, губи прийшлося поправляти, щоб були закриті зуби. В хаті не знайшлося навіть нових трусів і майки. Принесла сусідка. Нарядили десь біля першої ночі. Додому нас з Ольгою підвіз Саша своєю вантажівкою.

Хоронили Стьопу після обіду 29 червня, погожого дня. Обід зробили в столовій сільгосптехнікуму.

Не стало не тільки брата, мені здавалось і тепер відчуваю, що моє єство, буцімто, зменшилось наполовину. Не стало тієї опори, на яку я міг будь-коли спертися, знайти допомогу і порадою, і цінними підказками, і влаштуванням конкретної потрібної справи і фізичним трудом. Він ділився всім, що мав: чи то яблука, чи порічки, чи інструменти. Все, що в нього було, він хотів розділити і віддати людям.

Не беріг себе: багато курив і заробив пухлину на легенях. Після видалення лівої легені, прожив десь приблизно 2,5 роки. Не можна було фізично працювати, але він не зважав на це. Перед цим сам перестилав підлогу в матері Сергійової коханки. Мабуть там, як він говорив, відчув розрив на місці операції. З сумом признавався, що чимало здоров'я забрав синок своїми витівками (в армії отруївся якимсь пойлом, потім встряг в бійку, а останнім часом, біля 2-ох років, провів за кордоном і приїхав ні з чим).

З Стьопою ми, всі брати і знайомі, могли розрядитись, розвіятись, посидівши за сто грамами. Хай простить Господь йому за його часом незлоблिवе прибріхування, коли хотів показати себе не гіршим за інших. Прости, брате...

P.S.

Вже після написання спогадів знайшовся записник із розповіддю батька, яку я занотував в окремому зошиті, вона стосується батькового діда та інших предків.

Отже, дід Іван народився в с.Курозвани. Найстаршою його дочкою була Секліта, за нею народились Марта, потім Василь (батьків батько), найменшою була Марина. Дід батька Іван помер, коли його двоє дітей не були ще одружені. Василь (батьків батько) дуже годив Маринці, якій, за звичаєм, як найменшій, належав найбільший спадок від родинного майна, щоб вона не забрала землі. До Марти пристав в приймаки Данило. Їм дали третю частину землі. Залишилось 8 гектарів. Секліту посватав, як каже батько, дуже славний чоловік Лаврін. Маринка ж одружилась з Горофеем, який вважався середняком. До сестри батькового діда Івана – Марини пристав у приймаки Шульга, привезений панамі з Миколаєва.

Мого батька бабусю звали Мариною. Вона родом була теж із с.Курозвани. Батькова прабабця (по лінії матері) теж була привезена панамі з Миколаєва.

Земля вимірювалася не тільки гектарами, а й ґрунтами. Ґрунт – це 16 гектарів: сюди входили орна земля, луки, ліс і т.д. У 1926 році дід Василь купив землю в с.Сапожині – 13 гектарів. Віддавали за гектар землі 300-350 рублів золотом. Хату в Сапожині побудували у 1927 році. Земля діда в Курозванах була в 20 кусках, тому й вирішили купити в одному куску і більшою площею в с.Сапожин. Пани і євреї в Сапожині збували землю, бо відчували, що треба тікати подалі, бо з усіх кінців Європи доходили чутки про революції і війни, які насувалися в скорому часі. В єврея Мейни було чимало дубового лісу і весь його він продав на звал. Продавав на протязі трьох років. Дуби скупали на шпали Транссибірської магістралі. Мейна переїхав жити в с.Межиричі. Коли в 1941 році прийшли німці, Мейна добровільно пішов в Межирицьке гетто, де й був страчений.

Цікаво продавали землю жидки. Вони позичали гроші дядькам, а потім за борги забирали назад вже за гектар давали 100 рублів (це 30 пудів пшениці). Не встигне дядько ще вирощене збіжжя обмолотити, а жид вже тут як тут, бо в цей період зерно можна купити найдешевше. На цьому вони робили свій гешефт. Бідніші євреї робили гешефт методом «купи – продай». Розповідали, що один з них купив три бочки меду, щоб потім перепродати частинками.

В одній бочці виявили гладішку із золотом. Жидок пустив золото в оборот, за виручені гроші купив пів млина в м.Рівне, в с.Гоща побудував двохповерховий будинок. Став женитись, та прийшли німці. З родини цього жидка живими залишились його дядько Йосьо і брат Лейба. Від німців їх переховував наш сусід по Нараївці Сянько Закотюк. Переховував до тих пір, поки не витягнув від них золото, а тоді вигнав. Ввечері мій батько виявив їх зіщупленими біля своєї комори. «Це ти, Антон?», – спитали, – «Може даси повечеряти?». Батько виніс їм миску картоплі з солоними огірками. Вранці вони пішли, щоб сховатися в лісі. Того дня Сава Сеньків зібрав таких як сам підлітків, вони пішли в ліс, знайшли тих євреїв і віддали німцям.

Історія у фотографіях:

На весіллі в с.Бокшин.

Стоять (зліва направо): Петро, Василь, Іван, Степан, Анатолій.

Сидять (зліва направо): Галя, Оля, батько, мати, тітка Антося, Маруся

Мої діди – Василь (зліва) і Кирило